БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
14
ПЯТНИЦА
№ 88 (8856).
Өртээ 2 көп

ЭШ. Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН БОЛГАН

Апрель 12-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Вьетнам Демократтыг Республиканың Совет Эвилелинде Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчини эш Во Тхук Донгту хүлээп алган.

Беседа үезинде совет-вьетнам кады ажылдажылгага хамаарышкан айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы болган.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның, ВДР-ниң чазаанын болгаш бүгү вьетнам улустуң өмүнээзинден эш Во Тхук Донг боттарының национал эргелерин камгалаары-биле Лаостуң болгаш Камбоджаның улустары-биле хол-холундан туттунчуп алгаш дайылдажып турар вьетнам улустуң демиселин деткээни дээш, социализмни тургузарынга Вьетнам Демократтыг Республикага улуг болгаш үнелиг дузаламчызы дээш СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш акы-дуңма совет улуска сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаар херекке, социализмни тургузарынга улам ындыгы чедиишкиннерни күзээн күзээшкиннерни Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединге, ВДР-ниң чазаанга болгаш акы-дуңма вьетнам улуска дамчыткан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус демисежип турар вьетнам-биле интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының угланыышкынын чайгылыш чок удуртулга болдуруп, аңаа дузаламчыны болгаш деткимчени моон соңгаар-даа көргүзер. Совет кижилер АКШ-тың Индий-Кыдатта агрессиязын шиитпирлиг буруу шаап, ВДР-ни араатанзыг бомбалаарын саадал чок соксадырын негеп турар.

Ужуражыышкын акы-дуңма найыралдың болгаш түректиң ханызындан байдалга эрткен.

ДААРТА ШУПТУ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Даарта — кызыл суббота. Советтер чуртунуң ажылчы чоннары хостуг күш-ажылдың ёзулуг байырлалынче — Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинче үнер. Бо чылын ону мурнуку-ла чаңчылывыс-биле В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге база ССР Эвилелиниң тургустунганының чартык чүс чыл болур юбилейинге тураскаадыр бис.

Совет улустуң эң-не үндезин эрге-ажыктарын илергейлеп турар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери коммунизмни тургузар дээш участок, бүдүрүлге, бүрүзүнде ажылдап турар күш-ажылчы кижилерниң эгээртинмес энергиязын хайныктырган, хей-аъдын көдүрген, чаа бедиктерни алырынче углап-баштап, кыйгырып турар. Партияның төлевилээн планнарын күүседиринге чедиишкин кедизинде барып ниитиниң медерелдиг болгаш шудургу күш-ажылындан хамааржыр дээрзин билбишаан, ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция бо кызыл субботада шалыпчы ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, күш-ажылды ёзулуг коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң үлегер-чижээн көргүзерлер.

1919 чылда Москва — Казань демир-оруунуң ажылчыннарының эки тура-биле кылган баштайгы коммунистиг субботниги социалистиг ниитилел хөгжүлдезинге чаа үе-чада, чаа эгелел болган. Ажылчы чоннуң ол патриоттуг шимчээшкинин В. И. Ленин «Улуг эгелээшкин» деп адаан. «Чаштанчыдан — чалбыыш үнер» — ол эгелээшкин кыпкан өрт дег, чылдан чылче улам-на хөрлээлээп, кадыыр. маска туткан кижилерниң хан-дамыры-биле тудушкак патриотчу хереэ болу берген.

Ону бадыткан турар барымдааларны ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан бистиң республиканың күш-ажылчы кижилериниң ажыл-херектеринден көргүзүп болур. Чижээ, эрткен чылын болган коммунистиг субботникке 109 муң 400 ажыг кижи киришкен. Ооң иштинден 66 муң 800 ажыг кижи төлевирлиг ажылга ажылдаан. Ынчангаш оларның ажылдап тыпканы 116 муң 741 рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткен. Ооң-биле кады эрткен чылгы болгаш ооң мурнундагы-даа субботниктер совет кижилерниң кайгамчык патриотчу сагыш-сеткилиниң, коммунизмниң улуг идеалдарынга оларның чайгылыш чок бердингениниң чайыннаалчак илергейлээшкини болган.

Бо чылын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги даарта, апрель 15-те эрттирер дугайында москвачылар болгаш ленинградчыларның эгелээшкинин бүгү чурт деткээн. Аңаа белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чорудкан. Кылыр ажылдарның планын тургускан, кымның каяа ажылдаарын тодараткан, беш чылдың фондузунче чеже түңнүг акша-хөреңгини киирерин база санап көрген.

Маңаа хамаарышкан чижектерни бүдүрүлге, организация, колхоз, совхоз бүрүзүнден көргүзүп болур. Чижээ, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи субботникте кылыр ажылдарын, ооң хемчээлин, кымның каяа ажылдаарын апрельдиң бирги он хонуунда-ла бирден-бирээ чок тодараткан. Ам даарта экскаваторжулар болгаш чолаачылар, машинистер, септекчилер боттарының ажылчын туружун ээлептерлер. Коллективиниң инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары чаагайжыдылгага киржир, 8 тоннадан эвээш эвес демир-дес аймаан чыырлар. Дагжылар 980 тонна хөмүр-дашты каскаш, хереглекчилерже чүдүрүп чорудар дээш, ооң-даа өске ажылдарны кылыр. Ол разрезтиң дагжылары ниитизи-биле 10500 рубль хемчээлдиг продукцияны бүдүрвеш, оон 650 рубльди беш чылдың фондузунга киирер.

Бо дээрге бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразындан алган чаңгыс барымдаа-дыр. Ындыг сан-чурагайларны кайы-даа районнардан, ажыл-агыйлардан хөй-хөйү-биле көргүзүп болур. Маңаа Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозту-даа чижекке киирген-ле. Ам колхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын калбаа-биле чорудa берген: хөрзүнге хөй шыкты сиңирер сорулга-биле шык базырыышкыны ында түлүктээн. Коммунистиг субботник хүнүнде олар ол-ла ажылын үргүлчүлээр. Хөй-хөй колхозчулар эрткен күскү саванны сарааттаарынга, мал фермаларын арыглап аштаарынга, колхоз бүдүрүлгезиниң өске-даа участоктарынга ажылдаарлар. Баштайгы санаашкын-биле безин алырга, ол колхоз беш чыл фондузунга 600 рубльди киирери көрдүнген. «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнүнде ажылдап алыры 580 рубльди беш чыл фондузунга киирер, ол хүн 400 ажыг кижи ажылче үнер.

Биригээр чугаалаарга, коммунистиг субботниктиң республика штавы чер-черге белеткел ажылдарынче чогуур кичээнгейни салган, партия, профэвилел, комсомол организацияларының деткимчези, дорт киржилгези-биле улуг организастыг ажылды чорудкан. Бүдүрүлге, албан, организация черлеринге, колхозтарга, совхозтарга коммунистиг субботникти канчаар эрттирерин тураскааткан хуралдар, митингилер болгулаан. Ол хүн агитхуудустарны, молнияларны, хана солуннарны үндүрерин база-ла баш бурунгаар планнаан.

Ам болур коммунистиг субботник улуг Ленинниң чагыгларынга, бистиң маадырлыг революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарывыска бүгү совет кижилерниң шынчызын, оларның Коммунистиг партияны болгаш ооң Төп Комитединден долгандыр сырый каттышканын база катап бадыткаар.

«Улуг Ленинниң идеялары бисти олче хей-аът киирип турар ол хүн ёзулуг коммунистиг күш-ажыл байырлалының хүнү болзун!» деп кыйгырыг-биле субботникче үнер ужурлуг бис. Ынчангаш партия, профэвилел, комсомол, хөй-нити организацияларының сорулгазы чүл дизе, массаларның ол патриотчу көдүрлүүшкүнүн удуртуп баштаары, субботникти организастыг бедик деңнелге эрттирери болур. Субботниктиң киржикчилерин материалдар, ченеек-херекселдер-биле хандырарынче, күштү шын хуваарынче, үзүктел чок бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырынче кичээнгейни күштелдирер херек.

Даарта — чурттуң аажок улуг күш-ажылчы хүнү. Ленинчи идеяларның күжүн болгаш тиилелгелиин бүгү делегейге көргүспүшаан, бистиң совет кижилер бедик көдүрлүүшкүннүг, тура-соруктуг ажылдаарлар.

Эштер, ам даарта шупту коммунистиг субботникче!

Республиканың ажылчы чоннары! Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү совет улустуң демиселинге төлептиг үлүгнү киирээли!

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары тарылга шөлүнче өдек сөөртүлгезин ниитизи-биле эрткен чылдан дээре организастаан. Апрельдиң эгезинде медээ ёзугаар алырга ол талазы-биле план 113,8 хуу күүсеттинген.

Органиктиг чемишчидилге белеткеп сөөртүр талазы-биле планны Кызыл хоорай Совединиң, Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарының ажыл-агыйлары ыракта ажыр күүсеткен. Бир эвес шупту, оода районнарның хөй кезии ынчаар ажылдаан болза үнүш-дүжүтке улуг немере, үнелиг салыышкын болур турган.

Тарылга шөлүнче өдек сөөртүрүнүң планын Бии-Хем амга чедир чүгле 20,0 хуу. Эрзин — 20,9 хуу, Бай-Тайга — 56,8 хуу, Каа-Хем — 60,4 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарының колхозтарында болгаш совхозтарынга байдал база багай.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА САЛЫЫШКЫНЫВЫС ӨЗҮП ТУРЗУН

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң ажылчы чону Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге белеткел ажылдарын дооскан, кылыр ажылдарны тодараткан.

Бүдүрүлге, тудуг черлериниң ажыл-ишчилери боттарының участоктарынга ажылдаар. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары тарылга шөлдеринче чемишчидилге сөөртүр, үрезин белеткээр, техника септелгезинге ажылдап хүнээр. Албан организация болгаш школалар коллективтери суурлар чаагайжыдылгазынга болгаш тудугжуларга дузалажыр.

Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде 4500 хире кижи ажылдаар, олар 6 муң хире рубльди беш чылдың фондузунче киирерлер.

В. ГАЙДУК.

* * *

ШАГААН-АРЫГ. Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары субботникке идепкейлиг киржир.

Ийи-Тал суурнуң чурттакчылары школага одаар ыяш белеткээр, сиген шөлүнүң дажын аштаар. Чодураа суурнуң ажыл-ишчилери тараа болгаш сиген шөлүнден дашаштап, хараган турар. Механизаторлар, малчыннар боттарының коллективтеринге ажылдаар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың фондузунче 600 ажыг рубльди шилчидерин дугурушкан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

* * *

АДЫР-КЕЖИГ. (Радио-биле). Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң директору, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. С. Тамдын-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза:

Совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнү — апрель 15-те бүдүрүкчүлүг ажылдаары-биле белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудкан. Ажыл-агыйдан 600 ажыг кижи субботникче үнер. Ийи салбырга 700 кубометр одаар ыяшты белеткээр, ооң 260 кубометрин школа, эмнелге черлеринге сөөртүп чедирер.

Механизаторлар болгаш тараажылар техника септээр, үрезин белеткээр.

Совхозтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың фондузунче 1100 рубльди шилчидерин шиитпирлээн. Сөглээн сөзүвүстү ажыл-херээвис-биле бадыткап, коммунистиг субботник хүнүнде идепкейлиг ажылдаар бис.

* * *

Найысылал Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың бирги кварталында эки ажылдааннар. Пландан ажыр 445 муң рубльдиң барааннын продукциязын сайгарган. Ол дээрге эрткен чылдың бо үезинде турганындан 12 хуу өзүлделиг болган.

Беш чылдың ийиги чылының баштайгы үш айларында планда көрдүнгенинден 1192 муң рубль хөй продукцияны хоорайның үлетпүр черлери бүдүрген азы эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 10 хуу өскен.

Пландан ажыр 1200 муң киловатт-шак электри энергиязын, 337 тонна эът продуктуларын, 6 муң тонна хөмүр-дашты болгаш өске-даа продуктуларны кызылчылар Төрээн чуртка берген.

* * *

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге идепкейлиг киржип, салдынган сорулгаларны бүрүн күүседиринге шиитпирлиин Тыва автоэргелелдиң коллективтери илергейлеп турар. Ол хүннүң шалыңын беш чыл фондузунче киирери-биле 2040 кижи, 780 автомобиль ажылдаар. Олар Абаканның, Минусинскиниң баазаларындан республикаже 1000 тонна аъш-чем болгаш үлетпүр бараанларын, тудуг материалдарын болгаш нефть продуктуларын сөөртүп эккээр. Хову-Аксының металлургия бүдүрүлгезинче 250 тонна хөмүр-дашты сөөртүп чедирер. Автобүдүрүлгелер 55 автомашинаны бүрүнү-биле септээш, ажыглаарынга белеткээр сорулга салдынган. Коммунистиг субботник хүнүнде 6.600 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин автотранспортчулар шиитпирлээн.

ССР Эвилелиниң 50 чылынга болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскааткан коммунистиг субботник хүнүнде кажангызындан-даа бедиин бүдүрүкчүлүг, организастыг чорукту көргүзүп, үлегерлиг ажылдаарын автотранспорт бүдүрүлгелеринге эрткилээн хуралдарга чолаачылар, инженерлер, слесарьлар демдеглеп турган. Ынчангаш салдынган сорулга күүсеттинер дээрзинге бүзүрел быжыг.

Ф. КРУТОВОЙ.

* * *

ДҮРГЕН СУУР. (Телефон-биле). Таңдыда Тываның кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчын, албан-хаакчылары субботникке шупту 407 кижи киржир. Оларны 8 улуг бөлүк кылдыр үскеш, тус-тузунда ол хүн кылыр ажылын тодаргай хуваарган болгаш удуртукчуларын томуйлаан. Ниитизи-биле субботникке 1143 рубльди ажылдап алыры көрдүнген болгаш ону беш чылдың фондузунга киирер.

В. НАЗЫН-ООЛ.

* * *

«ТЕС-ХЕМ» совхозтуң О. Шынаа салбырының ажыл-ишчилери апрель 15-те ленинчи субботникке бүрүн киржир. Ол хүн шиви будуу чыып ажылдаары көрдүнген. Ооң-биле 245 рубльди ажылдап алгаш, чаа беш чылда культура-амыдырал, уруглар, албан черлериниң тудугларын сайзырадырының фондузунга киириштирер деп турар. Орта шупту 86 кижи киржир.

М. ТИРЧИН.

* * *

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге, Совет Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти бедик политиктиг көдүрлүүшкүнге эрттирип, күш-ажылдың байырлалы болдуларын Эрзин районнуң бүгү ажылчы чоннары шиитпирлеп алган.

«Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилери апрель 15-те № 2 хойжу бригадага 300 хураган турар чаа кажааны, № 3 бригаданың бир эрги кажаазын өске хонашче кожүрүп тудар. Тудуг бригадазы тудуг ыяжы болгаш 40 кубометр оттулар ыяш белеткээр. Сүт-бараан фермазының коллективи ферманың кажааларын, девискээрин аштап арыглаар. Бай-Даг суурнуң чаагайжыдылгазынга 122 кижи ажылдаар. Колхозтуң механизаторлары машина-техника септээр. Ол хүн кылган ажыл төлевиринден 350 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Ажыл-агыйларда партия, комсомол, профэвилел организациялары, кедээ Советтерниң күүскомнары субботникке уткуштур организастыг хемчеглерни алган. «Мөрең» колхозтан коммунистиг субботникке 200 ажыг кижи ажылдаар. Субботникте 6 чаа кажаа тудар болгаш 120 кубометр оттулар ыяш белеткээр. Беш чыл фондузунга 400 рубльди киирер.

Районнуң тудуг участогунуң коллективи 38 кубометр тудуг дажын чыып белеткээш, 194 рубльди фондуга киирер. Амыдырал хандырылга комбинадының, районнуң коллективтери ажылчы чоннарның хандырылгазынга бараан болур. Район төвүнде албан черлериниң коллективтери тайгаже үнгеш, Эрзин ортумак школага херегләэр 290 кубометр оттулар ыяшты хап тургузар. Эрзин суурнуң чурттакчылары 500 ажыг кижи суур чаагайжыдылгазынга киржир.

Коммунистиг субботникке районнуң ажылчы чонундан 2795 кижи киржир болгаш кылган ажылдың төлевиринден беш чыл фондузунга 1800 рубльди шилчидер.

К. МАЖАА.

* * *

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниинге Бии-Хем районнуң Хадың сес чыл школазының коллективи болгаш үстүкү класстарның өөреникчилери бүрүн киржир. Субботникти школада профэвилел комитединиң даргазы Е. Горбунова, улуг вожатый Л. Дойбу организастап эрттирер.

Субботникке школадан 250 кижи ажылдаар. Башкылар, үстүкү класстарның өөреникчилери «Хадың» колхозтуң тарылга шөлүнге төгер хүл болгаш күш өдээ бөлер.

Школаның девискээринге чаагайжыдылга ажылын чорутпушаан, класстарны арыглап шевирлээр.

П. КЫРГЫС.

ТАРАА ХОВУЗУНДАН РЕПОРТАЖ

Субботниктиң бүдүүзүнде

«Межегейниң» № 6 бригадазының хову турлаанга механизаторлар чаа келген болза-даа, ам бүгү-ле чүүлдер корум-чурумчуттунган. А кол-ла чүве — кижилерниң тура-соруктуу, часкы ажылдарны кыска хуусаада эки шынарлыг доозарынче, чаңгыс хүн хамааныок, чаңгыс шак безин халас эрттирбезинче чүткүп турары болур.

Бригаданың тараажыларының ажыл-херектери-биле таныжып көрдүвүс. Бригадир Олег Алексеевич Васильев бистиң айтырывыска мынчаар харыылады:

— Бо чылын 1500 гектар кызыл-тасты, 1000 гектар чиңге-тарааны тарыыр, гектар чер бүрүзүнден 12 центнер чедир дүжүттү өстүрүп алыр сорулгалыг бис. Ынчангаш бо чиик эвес дээрзин механизаторлар билип турар. Хамык-ла чүвени баш удур белеткеп алган бис. Бо юбилейлиг чылда бистиң механизаторларывыс чаагай дүжүттү өстүрер деп шиитпирлээн.

— Даарта коммунистиг субботник болгай. Ону канчаар эрттирер деп тур силер?

— Коммунистиг субботниктиң үзүргедиин кылып турарывыс бо — деп, Олег Алексеевич харыылады. — Шенеп көрүвүске, бүгү агрегаттарның ажылдап турары эки болду. Даарта чер эриг болза, даң бажында-ла шык базырып кириптер бис.

— Кылыр ажылдың хемчээли кандыг болурул?

— Сес агрегат ажылдаар. Аңаа хүн нормазы-биле алырга, 480 гектар черниң шыгып базырып илииртээр ужурлуг. А бистиң механизаторларывыс чүгле норма күүседири-биле кызыгаарлаттынмайн, коммунистиг субботник хүнүнде бүдүн чартык нормадан кудулатпас деп бодап турар. Ынчангаш 700 гектарны илииртеп болур.

— Даарта кижи бүрүзү коммунистиг ёзу-биле ажылдаар ужурлуг — деп, механизатор Щербаков чугаага каттышты.

— А силер хууда даарта чеже гектарның шыгын базырар бодап тур силер?

— 100 гектардан кудулатпас деп бодап тур мен.

— Эр-хей! — деп, ону база бир механизатор деткиди...

Владимир Сугак биле Владимир Тонких олар дүштеки чемге безин келбээннер. Ийи агрегат куу доозунну бурулатпышаан, өртенген чүве дег кара шөлде союп чоруп турлар. Орук кыдыы-биле кожаландыр хап чеде бээривиске, Владимир Тонких тракторун доктаадыпты.

— Че, чежени илииртеп каантыңар?

— Норманы дооскаш, ам база бир дилиндекче кирип-тим — деп, Владимир Григорьевич арнындан доозунну чотпушаан, чоргаар харыылады — Даарта болур коммунистиг субботниктиң үзүргедиин кылып турарым бо.

— Ам кежээге чедир чежени кылып болур силер?

— Бо эгелеп алган дилиндээмни чайлыг доозар мен — дээш, Владимир Тонких чүгүрүүнде кире берген хүнче көрүп алган тур оң.

— А бо дилиндек чеже гектарыл?

— 30 гектар ажыг...

Коммунистиг субботниктиң бүдүүзүнде бригаданың механизаторлары ынчаар ажылдап турду. Оларның тура-соруктуундан, хынамчалыг белеткенгенинден алырга, субботникте планнаттынганындаа ыракта хөй чүүлдү бүдүрер дээрзи чигзиниг чок болду.

ЧУРУКТА: № 6 бригаданың шөлдеринде шык базырыышкыны.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КОСМОНАВТИКА ХҮНҮНГЕ ХОЛБАШТЫР МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Космос делгемин шиңгээдип алырында шылгараңгай чедиишкиннери-биле совет улус чоргаарланыр эргелиг. Октаргайның ужу-кыдыы чок делгемнеринде шинчилеттинмээн оруктарның баштайгы ажыдыкчызы бистиң Төрээн чуртувустуң алдарлыг оглу, коммунист Юрий Алексеевич Гагарин болган. Космосту шиңгээдип алыры — амгы үениң кижи төрелгетениниң эртем талазы-биле кол чаалап алыышкыннарының бирээзи. Космонавтиканың талазынга бистиң Төрээн чуртувустуң кайгамчык чедиишкиннерин бүгү делегейде хүлээп көрген болгаш бедик-биле үнелээн.

Космонавтика хүнүнге холбаштыр апрель 12-де Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хурал болган. Юрий Гагаринниң ужудуушкунунуң хүнүнден бээр 11 чыл оюн демдеглээн хурал киржикчилериниң аразынга космонавтика айтырыглары-биле ажылдап турар ажылчыннар, эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, космос техниказының тургузукчулары, Москваның партия, совет болгаш хөй-нити организацияларының төлээлекчилери, Москва гарнизонунуң дайынчылары келген. Залда — ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, совет болгаш даштыкы журналистер.

Эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев** оларны чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Президиумда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ужудукчу-космонавтар.

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга, эртемденнерге, ужудукчу-космонавтарга, президиумда орган бүгү кижилерге пионерлер чечектер эккеп тутсурга, залда бүгү кижилер диңмиттиг адыш часкаан.

Москва хоорайның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш найысылал гарнизонунуң дайынчыларының Космонавтика хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралын ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы **В. Д. Промыслов** ажыткан.

Совет Эвилелиниң гимнизи залга чаңгыланып үнген.

Илеткел кылыры-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи **М. В. Келдышка** сөс берген.

Индирде — токарь, станок тудуушкунунуң «Кызыл пролетарий» заводунуң коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири **А. Я. Рыбаков.**

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры **А. А. Леонов** чүве чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны чыылганнар улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алган.

Байырлыг хуралдың киржикчилеринге уран чүүл мастерлери концерт көргүскен.

(СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Дүүн Кызылга республиканың идеология ажылдакчыларының хуралы болуп эрткен. Аңаа «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле СЭКП Кызыл хоорkomунуң ийиги секретары эш **С. М. Кудажи,** Кызылдың башкы институдунуң проректору эш **Л. Ф. Антипин,** СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийиги секретары эш **Ш. Х. Серээдар,** республиканың «Билиг» ниитилелиниң организациязының харысалгалыг секретары эш **А. С. Полянов,** СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **М. М. Донгак,** республиканың Хамаатылар камгалалының начальнигиниң оралакчызы эш **Л. Н. Цебро,** ВЛКСМ обкомунуң секретары эш **Г. С.-М. Иргит,** СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Ш. С. Кочега,** СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш **Х. С. Кара-оол,** Тыва АССР-ниң культура министри эш **М. С. Хомушку** олар санал бергеннер.

Депутаттарга

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң 7-ги сессиязы 1972 чылдың апрель 19-та хүндүскүнүң 3 шакта СЭКП хоорkomунуң хуралдаар залынга болурун дыңналып тур.

«Хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны сессияга чугаалажыр.

ХООРКҮҮСКОМ.

БАЙЫРЛАЛДЫГ УТКУУШКУН

Краснодар крайдан пассажирлер поездизи Приморьеде барган. Кубань тараажыларының 114 өг-бүлези часкы тарылганың бүдүүзүнде ол черге ажылдап, чурттаары-биле көжүп чеде бергени ол. Дублинскаяның демир-орук станциязынга оларны байырлалдыг уткаан.

Оларга чуртталга бажыңнарын, кодан кавызының участоктарын болгаш чиигелделиг өске-даа чүүлдерни берген. Приморьениң колхоз, совхозтарынга олар ажылдап кириптерлер.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАКЧЫ, КИЖИЗИДИКЧИ АЖЫЛЫВЫС

№ 1 автотранспорт бүдүрүлгези Кызылда улуг транспорт организацияларының бирээзи болур. Ында хөй кижилиг коллектив ажылдап турар болгаш ооң ажыглалында эки дерзэн септелге мастерскаялыг, делгем гараждарлыг улуг автопарк бар. Ынчангаш ооң кылыр ажылдары-даа хөй хемчээлдиг.

Бүдүрүлгениң дирекциязы, ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары организас-массалыг, кижизидикчи ажылды чүткүлдүг боттандырып, улуг ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринче коллективти мобилизастап турар. Ооң түңнелинде, АТБ ай, квартал, чыл планнарын туруштуг күүседирин чедип ап, найысылалдың мурнакчы коллективтериниң одуруунга быжыы-биле кирген.

Бо чылдың баштайгы кварталының планныг даалгаларын бүдүрүлге бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг күүсеткеш, Кызыл хоорайның автобүдүрүлгелериниң арaзынга калбарган социалистиг чарышка тиилээн. Шалыпчы бригадаларның саны көвүдээн. Дуржулгалыг чолаачы А. Кравцовка удурткан бригада бирги квартала чүък сөөртүрүнүң планын тонна-километр талазы-биле 161 хуу күүседип, тус-тус бригадалар арaзынга калбарган социалистиг чарышка тиилээш, мурнакчы бригадага тыпсыр шилчиир вымпелди болгаш акша шаңналын чаалап алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. Мякишев, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зюзин, мурнакчы чолаачы В. Шишкин оларга удурткан бригадалар база шалыпчы ажылдап, тоску беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталының планын тонна-километр талазы-биле тус-туста 150 хуу күүсеткен.

Ындыг эки күш-ажылчы тиилелгелер чолаачыларны хей-аът киирген. В. Мякишев, Ю. Зюзин, Г. Шустов, В. Уланов оларга удурткан бригадалар беш чылдың планныг даалгаларын 4 чыл 4 ай иштинде, хуусаа бетинде күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Олар күүсеттинер дээрзин чолаачыларның сорунтуг ижи бүзүрелдиг бадыткап турар.

Автобүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын шуудадып, ооң инженер-техниктиг албаның экижидеринге коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин бисиеулуг дузаны чедирип, социалистиг чарышты дээштиг, бүгү талалыг тургузар арганы берген. Амгы үеде ол шимчээшкинде коллективтиң кежигүн бүрүзүн хаара туткан. 242 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алган, 49 кижи ол бедик ат дээш демисежип турар.

АТБ-де амгы үеде доктаамал ажылдап турар 29 бригаданың 24-тү коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алган, арткан 5 бригада ол ат дээш демисежип турар.

Ол бедик атты тыпсып тура, бригада бүрүзүнүң экономика-техниктиг көргүзүглериниң хүн бүрүде экижип, ооң кежигүн бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейиниң бедип орарынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Ол сорулга-биле, социалистиг чарышты калбартып тургаш, моральдыг болгаш материалдыг деткимче хемчеглерин шын дүүштүрерин чугулалап, ук чарыштың түңнелин бригадаларга айлап үндүрүп, ол дугайын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап турар.

АТБ-ниң тус-тус бригадаларының арaзынга калбарган социалистиг чарыштың квартал дургузунда канчаар чоруп турарының байдалын дирекцияның, партбюронуң болгаш профкомнуң каттышкан хуралынга чугаалажып көргеш, шилчиир Кызыл вымпелди болгаш акша шаңналдарын тиилекчи бригадаларга тыпсырын шиитпирлээн.

Коммунистиг күш-ажылдың 9 бригадазын коммунистер удуртуп, олар тус-тус коллективтеринге кижизидилге, агитас-массалыг, организакчы ажылды чорударының эки үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Оон аңгыда, автоколонна бүрүзүнге партия, профэвилел, комсомол бөлүктерин тургузарынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Автоколонна бүрүзүнде дуржулгалыг агитаторларны быжыглаан.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин хана парлалгазынга, көргүзүг, хүндүлел самбыраларынга калбаа-биле пропагандалап көргүзеринче, ажылда бар чамдык четпестерни сойгалап илередиринче улуг кичээнгейни салган. АТБ-де «Чолаачы» деп хана солуннуң редактору коммунист Борис Васильевич Бухаров ол ажылды чугулага каруп, коллективтиң хөй талалыг амыдыралын хана солунга эки чырыдып келген.

Автоколонналарда хана солуннар база чедимчелиг ажылдап, хуусаазында үнүп, четпестерни, ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс кижилерни чидим-биле шүгүмчүлеп турар. Чижээ, № 3 автоколоннаның «Пресс» деп хана солуну (редактору механик В. Зимин) чоокта чаа үнген номеринге чамдык арагачыларны сойгалап илереткен. Чолаачылар Евтушенко биле Бургут олар хөй шил «кылаң каралар» салып алгаш, Арадан станциязынга хүн хүнү-биле арагалап, ажыл хүннери чылзып органын ында чуруп көргүскен. Арагачы чолаачы А. Кузнецов билбестедир ижип алгаш, кудумчуда соястап бар чыдарын ында чураан.

Хана парлалгазынга шүгүмчүлээн чурум үрегчилерин чүгле ынчаар сойгалап илередип турар эвес, а база ол ышкаш тус-тус автоколонналарның, бригадаларның ниити хуралдарынга чугаалажып, оларга харыысалга онаап турар.

АТБ-ниң коммунистиг күш-ажыл бригадалары болгаш шалыпчылары бодунуң слёдун эки күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар. Коммунистиг келир үени улам чоокшуладыр дээн оларның күш-ажылчы соруу мооң соңгаар-даа күштүг хайнып, боттуг ажыл-херектер-биле бадыткаттынар дээрзинге идегеп болур.

Е. СЕМЫКИН,
АТБ-де партия организациязының секретары.

Тыва АССР-ниң
Министрлер Чөвүлелинде

1972—1975 чылдарда сад болгаш ыяш айын чорудар дугайында

Республиканың хоорайларын, чурттакчылыг суурларын, школа болгаш өөредилге, албан организация болгаш үлетпүр черлериниң, колхозтар болгаш совхозтар төптериниң девискээрин чаагайжыдып ногаанчыдар талазы-биле ажылдың сөөлгү чылдарда экижээнин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

1971 чылдың сад болгаш ыяш айынын үезинде: 44 муң ыяшты, 50 муң чадаң үнүштерни олурткан, 4 паркты, 2 садты кылган, 4,3 километр дурттуг суггат бугазын белеткээн. Күрүнениң ыяш фондузунга 2213 гектар шөлдүң ыяжын катап тургускан, совхозтарның шөлдеринге 51 гектар хову камгалалының ыяш дилиндектерин тарып олурткан.

Сад болгаш ыяш айын организастыг чорударынга Кызыл хоорайның чону, комсомолчу-аныяктары болгаш школачылары, Шагаан-Арыгның бирги, ийиги школаларының коллективтери, Арыг-Үзүүнүң болгаш Элегестиң көдээ, Хову-Аксының суур Совettери, республиканың өске-даа черлеринде коллективтер идепкейлиг киришкен.

Каа-Хем, Тес-Хем ышкаш чамдык районнар ногаанчыдылга талазы-биле четпес кичээңгей салып, тарымал үнүштерни хайгаарап өстүрер, ону урегдекчилерден, аарыглардан камгалаар хемчеглерни багай организастап турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели база онзалап айыткан. Шак ындыг байдалдың уржуундан: суггарылганы организаставааны дан, хайгааралды суларатканындан чаа олурткан ыяштар өлген, мал үреглээн.

1972 чылдан эгелээш 1975 чылга чедир апрельдиң 15-тен майның 15, сентябрьның 15-тен октябрьның 15 арaзында хоорайлар болгаш суурлар ногаанчыдарының, школа болгаш өөредилге, албан организация болгаш бүдүрүлге черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның хову турлагларының, фермаларының болгаш бригадаларының девискээрин чаагайжыдарының сад, ыяш айларын чыл бүрү чорударын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели шиитпирлээн. Хоорай болгаш райкүүскомнарның ногаанчыдылга талазы-биле боттандырар хемчеглерин бадылаан.

Республиканың ажылчы чонун, школаларның өөреникчилерин, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң сургуулдарын, ажылчын болгаш албан-хаакчыларны бо чугула ажыл-херекче хаара тударын район, хоорай болгаш көдээ Советтерге, Бүгү-российяның бойдус камгалал ниитилелиниң республика салбырынга, ыяш ажыл-агый эргелелинге, Чырдыдышкын, Көдээ ажыл-агый, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерстволарынга болгаш хөй-ниити организацияларынга хүлээткен.

1972—1975 чылдарда 13 парктарны, 26 сесерликтерни, ыяш олурткан 3 парктарны кылыр. Чечек үнүш олуртулгазын чыл бүрү улам калбартыр, чурттакчылыг 57 сууржугаштарны, 180 ажыг школа, эмнелге, культура албан черлериниң чанын, турлаг, бригада төптерин чаагайжыдып ногаанчыдар. Хоорайлар, суурлар ногаанчыдарынга олуртулга материалдарын өстүрүп тарадырын республиканың ыяш ажыл-агый эргелелинге (эш Воронковка) дааскан.

Сад, ыяш айын удуртур, ооң түңнелин чылда ийи удаа (июнь 1-де, ноябрь 1-де) үндүрер талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш Серяков баштаан республика комиссиязын тургускан.

Караганданың металлургия комбинадында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Аттынбек Дарибаевке удурткан ээилдирикчилер бригадазы «Запорожстальда» ажылдап турар каң ээилдирикчизи сураглыг Егор Проскуринниң бирги мартен суугузунуң коллективин чарышка кыйгырган. Ынчангаш украин ажылчыннар казахстан металлургтарның чарыжын хүлээп алганнар.

А. Дарибаев Е. Проскурин-биле ужуражыр дээш Запорожьеге барып чораан. Ынчан каң ээилдирикчилери дуржулгазын солчуп, келир үениң планнарын чугаалажып, кады ажылдап, Найырал ээилдирин база кылганнар.

ЧУРУКТА: Найырал ээилдириишкининиң маадырлары Е. Проскурин болгаш А. Дарибаев олар.

А. Запараның фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫ

«Идеологтуг ажылдың бүгү хевирлерин улам сайзыраңгайжыдары, массаларның политиктиг кижизидилгезин болгаш чоннуң культурлуг деңнелин бедидери партияның ажыл-чорудулгазынга чугула черни ээлээн» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партияның идеологтуг ажылының бир кол хевири — хана парлалгазы болур.

Тус черниң азы коллективтиң амыдыралын тода чырыткан, ханы уткалыг, чараш, шевергин каастаттынган хана солуннар партия, профэвилел, комсомол организацияларының ажылынга кончуг улуг дузаны чедирип, ажыл-агыйларның, бригадаларның болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын экижидеринге улуг идигни бээр ужурлуг.

Көскү агитация болгаш хана парлалгазының ажылын экижидер сорулга-биле бо чылдың январь айда СЭКП райкомунуң бюрозунга ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскааткан көскү агитацияның болгаш хана парлалгазының конкурузун чарлаан тускай доктаалды хүлээп алган. Районнуң партия организациялары хана парлалгазынга партийжи удуртулганы күштелдирип, ооң дээштиин чедип алыры-биле чамдык ажылдарны кылгылаан.

Районда 57 хана солун, 98 дайынчы хуудустар, янзы-бүрү темаларлыг бюллетеньнер үнүп турар.

«Мурнакчы» колхозтуң парткому (секретары М. Т. Доңгак) сөөлгү үеде хана парлалгазының ажылын экижидери-биле удуртулганы күштелдирген. Парткомнуң «Коммунист», тудуг бригадазында (партия организациязының секретары К. Х. Серен) «Тудугжу» деп хана солуннарын ай санында үениң негелдезинге дүүштүр материалдарны киирип, утка-шынарлыг кылдыр каастап, кижилерге дээштиг кылдыр үндүрүп турар. Ооң-биле кады ажыл-агыйда чаа чүүлдерни болгаш четпестерни көргүскен агитхуудустар, крокодилдер болгаш улусчу контрольдуң «Масса-чоннуң хыналдазында» деп дайынчы хана солуннары доктаамал үнүп турар. Колхозтуң Кызыл-Бутта № 1 хойжу бригадазының чамдык кадарчылары партия өөредилгезин каш удаа үскенин чидии-биле шүгүмчүлээн сатиралыг солунну үндүрген соонда кадарчыларның кичээлге келириниң идепкейи экижээн. Парткомнуң редколлегия кежигүннерин шилип алганы таарымчалыг, ооң составында бижикчилер, чурукчулар болгаш чурук тырттырар кижилер кирген.

Райпода «Кооператор», милиция, суд, прокуратура черинде «Камгалакчы» деп хана солуннарны ында редколлегиялар бедик утка-шынарлыг кылдыр, а четпестерни илереткен «Крокодилдерни» чидиг шүгүмчүлелдиг үндүрүп турар. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында партия организациязының «Малчын» деп хана солунунда салбырның ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин чырыдып, четпестерни чайладырының оруктарын тодаргайы-биле бижип турар. Районнуң кижи эмнелгези чоннуң кадыкшылы дээш пропаганданы күштелдирип, санитар бюллетеньнерни ажыл-агыйлар, албан-организациялар бүрүзүнде доктаамал чаартып турар.

Хана парлалгазының кижизидикчи болгаш пропагандисчи ролюн чедир үнелевес, аңаа партийжи удуртулганы кошкадып турар партия организациялары бисте бар. Районнуң культура килдизинде партия организациязы (секретары К. С. Чамбый-оол) чыл эгезинден бо хүнге чедир чаңгыс-даа хана солун үндүрбээн. «Тээли» совхозтуң төвүнде (секретары С. Б. Каң-оол), Бай-Тал салбырда (секретары О. С. Таргый), партия организациялары удуртулганы кошкатканы-биле хана солуннар доктаамал үнмес, а үндүрген солуннарның материалдары чавыс деңнелдиг болуп турар.

Чамдык партия организациялары хана солуннарны чүгле байырлалдар таварыштыр үндүрер, байыр чедиришкиннери-биле кызыгаарлаттынып каар чоруктар бар. Чаа чүүлдерни, дуржулга солужулгаларын, социалистиг чарыштың түңнелдерин чыртпайн, четпестерни чидии-биле илеретпейн турарындан ооң дээштии четпес.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын, ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг уткууру-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш демисежип турар ажыл-ишчилерни хей-аът киирип, оларның ажылының түңнелин хана солуннарга чырыдып бижиири — партия организацияларының, редколлегия кежигүннериниң, бижикчилерниң кол сорулгазы болур.

Хана солуннарның кижизидикчи ужур-дузазы, ооң кижилерге дээштии редколлегия кежигүннериниң тывынгыр, чогаадыкчы ажылындан улуу-биле хамааржыр. Домак бүрүзү шын тургузуглуг, частыргыг чок, каасталгазы материалдарга дүүшкек болуру эң-не чугула. Партия организациялары редколлегия кежигүннерин шын шилип алыр болгаш оларның ажылынга тодаргай боттуг дузаны чедирер ужурлуг.

Редколлегия кежигүннериниң киржилгези-биле хана парлалгазынга үнген шүгүмчүлелдиг материалдарның сайгарылгазын партия хуралдарынга чугаалажып көөрү ажыктыг. Чүгле ынчан, хана парлалгазы бодунуң кижизидикчи ролюн бедидер болгаш ажыл-агыйның чедиишкинниг болурунга боттуу-биле дузалаар апаар.

Х. КАРА-ООЛ,
СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Чазанылга цегинде

Херексел эт боду бүтпес.
Херек этти кижи кылыр.
Стол, сандай, сонга, парта,
Ынак номум, астыр сумкам.
Оларымны камнап чор мен—

Орбас-даа мен, буспас-даа мен—деп шүлүктү эге класстарга турган өөренген-даа болзумза, ол ам-даа уттундурбаан. Чээрби чыл бурунгаар өөренген шүлүүмнү чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозунуң Туран хоорайда септелге-тудуг участогунуң чазанылга цегинге келгеш, ында ажылдап турар кижилерниң чаагай ижин көрүп тура, сагынганым ол.

Эт-херексел кылыр чазанылга материалдарының чыды — ээзим-арганың чүкөүү ышкаш думчукка дораан келди. Чазаныкчылар боттарының туруштарын ээлепкен, ынак ажылынче хандаан. Ук цехтиң ажыл, амыдыралының дугайында оон начальниги Николай Захарович Глухов мынчаар каксы таныштырды:

«Бистиң чазанылга цегивис чоннуң амыдыралынга херектиг эт-херекселдерни кылып турар. Колдуунда-ла республиканың чөөн чүгүнде дөрт районнарны эргежок чугула чүүлдер-биле хандырып турар. Цехте шупту 13 чазаныкчылар бар. Олар янзы-бүрү шкафтар, столдар, сандайлар болгаш өске-даа чүүлдерни тус-туста кылгылааш, хевир киир каастаары-биле будукчуларга дужаап турарлар.

Цех дужа келбиже-ле чаңгыс аай чүүлдерни кылбайн турар. Чүге дээрге кылдынган чүүлдер чүгле саны хөй, садып алыкчылар албас, анаа-ла шимчевес «хөреңги» болбас ужурлуг. Ынчанганда эт-херекселдерни чоннуң чагыгларын ёзугаар кылып турар бис. Кол чүүл — шынар. Чоннуң чагыглары сан талазы-биле хөй болурундан аңгыда, амыдыралга эптиг, чаа хевирниң, чараш, таарымчалыг эт-севи болур. Ол негелдени чазаныкчылар күүседип турар. Оон башка бистиң бүдүрген чүүлдеривисти чон албайн, чүгле төп черлерниң шынарлыг кылган эт-севин салып алгаш туруп-баар апаар.

Бистиң кылып турар чүүлдеривисте хүн бүрүнүң негелделеринге дыка херек чагыглар ам-даа хөй-хөйү-биле кирип турар. Чижээлээрге, малчыннарга, эң ылангыя өглерге херек бичежек стол, сандайлар, аңгы-аңгы хевирниң аптаралары, чунарынга хереглей кылган кранныг херекселдер болгаш өске-даа чүүлдер.

Цехте мурнакчыларның саны хөй. Оларга В. Грец, В. Дружков оларны хамаарыштырып болур. Ол ышкаш В. Городецкий пенсияже үнген-даа болза, чаңчыккан ажылын кагбайн, аныяк чазаныкчыларга арга-дуржулгазын дамчыдып берип турар.

Цехтиң чазаныкчылары эрткен кварталда планын чедиишкинниг күүсеткеннер. Найыралдыг коллективтиң бүдүрген эт-херекселдерин чагыткан албан организацияларга болгаш хуу кижилерге чедирип турар тускай автомашина бар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

БО ЧУРУКТА: «Тыва тудуг» трестиң Кызылда үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының токары Любовь Никонова нарын кезектер белеткеп үндүрериниң мастери апарган. Бедик шынарлыг продукция кылырының эге мергежилин ол Норильск хоорайга чедип алган.

Эш Никонова күш-ажылга шалыпчы болбушаан, профэвилел комитединиң идепкейлиг кежигүнү, хамаарышкан даалгаларны күүседип, уран чүүл коллективиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол эрткен чылдың көрүлдезинге ырлааш, өртектиг шаңналды база алган.

А. ООКУРОВТУҢ фотозу.

АМЫДЫРАЛДА БАДЫТКАЛДЫГ ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувустуң улустарының улуг байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн байырлап эртирер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилерин политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнче хайныктырган.

Ындыг болуру чөптүг. Чүге дээрге дагның бедиинче үнүп бар чоруур кижиге долгандыр улам делгем кылдыр көстүр, ынчангаш ону улам бедииринче, оон-даа артык ырак делгемнерни көөрүнче ооң күзелсоруу чайгаар-ла албадаптар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын демдеглээри дээргеле, бедик дагның бажынга үнгүже чедир эрткен оруувусту демдеглеп көөрү-биле, ам арткан базымнарны санап хемчээри-биле дөмей болуп турарын чон хандыр билир.

«Чурттуң бүгү улустары Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелинге боттарының сырый каттыжыышкынының кайы хире байлак үре-түңнелдерни берип турарын, ол сырый каттыжыышкын келир үеде кайы хире калбак аргаларны ажыдып турарын хөй чылдардагы амыдыралчы дуржулгазындан бүзүреп көрген» деп СЭКП ТК-ның доктаалында айытканы бо дугайын бадыткап турар.

Шынап-ла шаандагы феодалдыг Тываның үези-биле деңнеп бодаарга, бөгүнгү Торгалыгның хоочун чурттакчызы Дус-Дааның бедиинде үнүп келген, ышкам хөрээ ажаан, сеткил ханган, чаагай агаарны хостуг тынып, Өвүр черниң делгемнерин билип, көрүп олурганзыг. Оон шаандагы амыдыралы — чалым хаяларга кызаалаткан хөлегелиг кашпал иштинге оон өскээр баар, базар чер чок, өртемчейде амыдырал шупту-ла ындыг ышкаш сагындырар караңгы-бүдүүлүк чедиимес. Түреңги чуртталгага чорааның сактыры бо хүн аңаа арай бүзүренчиг эвес. Ынчалза-даа ол узун орукту эрткен, хөйнү көрген...

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан Совет ниитилелдиң социал политиктиг амыдыралында шынар талазы-биле ханы өскерилгелер культураның чечектелиишкини Өвүр черниң амыдыралында бадыткаттынып турар фактылар болур.

Совет Эвилелиниң хөй национал-дыг улустарының өг-бүлезинге Тываның каттыжып кирип турарының үезинде Торгалыгның чурттакчылары суур, кудумчу деп сөс билбес, аалдар, өглер деп чугаалажыр турган болза, ам кайда-даа суурларга адрезинде кудумчу адын, бажың дугаарын биживаэн чагааның ээзин почтачы тып чедирери берге. Көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү нарын машина-тракторлар мастерскаязы, 25 автомашинаның гаражы, механизастаттынган кыргылда пунктузу, сүт-бараан фермазы дээш шаанда торгалыгжыларның бодавайн-даа чорааны өске-даа бүдүрүлге адырлары тывылган. Электри чырыткының чүгле сураан дыңнап чораан болза, ам ону бажың иштиниң хеп чуур, чем хайындырар, соодар дериг-херекселдеринден эгелээш, күш-ажылга: хой кыргыыры, ыяш, демир чондурар станоктарга чедир ажыглап турар. Керзең-хөндүргени күчүлүг тракторлар, автомашиналар солаан. Чиик-караны хуузунда хөлгези кылдыр мунуп чоруур малчын, механизатор, башкылар бар, а мотоцикл колдуунда-ла мунар аът болу берген. Эдер-хааржак деп сөс уттундурган, бажың бүрүзүнде радиоприёмник, радиола, репродуктор бар.

1944 чылда Дус-Даг сумузунга бир фельдшер, ийи санитарка ажылдап турган болза, ам участок эмнелгези, 2 эмнелге пунктулары, дээди эртемниг 4, ортумак эртемниг 10 ажыг эмчилер бар. 1944 чылда 234 өөреникчилиг ийи эге школа турган болза, ам сес чыл, ортумак школалар, ясли-сад, ажылчын аныяктарның кежээки школазы тургустунган. Ында дээди, тускай ортумак эртемниг беш ажыг башкылар ажылдап турар. Чизе-даңзы ёзугаар алырга, 1944 чылда Дус-Даг сумузунга долу эвес ортумак эртемниг 37 кижи турган болза, ам чүгле дээди эртемниг 40 тускай эртемниглер кадык камгалалының, улус өөредилгезиниң, көдээ ажыл-агыйның садыгның, культураның шугумунда ажылдап турарлар. Бүгү сумуга чаңгыс көжер кызыл-өг турган болза, ам көдээ Культура бажыны, 3 клуб, 4 библиотека, 4 кызыл-булуң, 3 көжер кино бар. Үш кезек черге турган бичии садыгларның орнунда ам ном болгаш үлетпүр, аъш-чем бараанналарының чеди садыы, ийи автолавка ажылдап, чонга бараан болуп турар.

Совет Эвилелиниң составынга кирген ниң сөөлүнде чоннуң культура амыдыралының канчаар чаартынганын, кайы хире чечектелип хөгжээнин херечилеп турар өске-даа чижектерни хөйнү көргүзүп болур. Ынчалза-даа бо бүгү болза, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының чаагай үре-түңнелин, хөй национал дыг совет улустарның акы-дуңма дузаламчызының ачызын бадыткап турар фактылар болур.

Улуг байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээри совет улустуң чаагай чаңчылы. «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейни төлептиг уткууру-биле бедиткен хүлээлгелерни алган күжениишкинниг ажылдап турарлар. Амгы үеде кыштаглаашкынны чедиишкинниг доозар, часкы хову ажылдарын бедик шынарлыг чорудар, планныг даалгаларны чогуур үезинде күүседир дээш ажыл күштелген.

Культура хөгжүлдезиниң талазы-биле тодаргай сорулгалар салдынган. Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-россия көрүлдезинге белеткел чоруп турар. Уран чүүлдүң көрүлдезин чурттакчы чоннуң ортузунда кудумчу, кварталдар, агитбажыңнар аайы-биле чорудуп турар болгаш чоннуң идепкейлиг киржилгези, улуг сонуургал-биле эртип турар. Ындыг көрүлделер доозулган, ам район көрүлдезинге белеткел эгелээн.

Клубтарның, библиотекаларның ажылын улам экижидер, оларның материалдыг баазазын быжыглаар, чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны улам күштелдирер хемчеглерни калбарткан. Школа, эмнелге, уруглар албан черлерин септээр, суур чаагайжыдылгазы болгаш өске-даа ажылдар талазы-биле тодаргай бот-хүлээлгелерни алган, график-планнарны тургускан, ол ёзугаар боттандырып турар.

А. БАДЫРГЫ,
Торгалыг көдээ Советтиң даргазы.
В. ОЧУР-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ТУРЦИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 12-ниң эртенинде президент ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш Турция Республиканың Президентизи Д. Сунайның аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга амгы делегей байдалының делгеренгей айтырыгларының талазы-биле, ооң иштинде Европаның айыыл чок чорууунуң болгаш кады ажылдажылгазының айтырыгларының, Чоокку Чөөн чүкте байдалдың болгаш ийи талага сонуургалдыг өске-даа чугула айтырыгларның талазы-биле санал-оналдарның найыралчы солчулгазы болган. Чугаалажыышкыннар үргүлчүлээр.

АНКАРА (СЭТА). Апрель 12-де **«Чанкая»** президент ордузунга Турция Республиканың Президентизи Джевдет Сунай ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар болдурган хүлээп алыышкынны тургускан.

Хүлээп алыышкынга совет таладан Н. В. Подгорныйны үдеп чоруур кижилер олурушкан. Турция таладан сенат даргазы Т. Арыбурун, Национал палаттың даргазы С. Авджы, Премьер-Министр Н. Эрим, чазактың кежигүннери, политиктиг партияларның удуртукчулары, ооң иштинде Турцияның күрүне болгаш политиктиг хоочун ажылдакчызы И. Иненю, сенат кежигүннери, депутаттар, хөй-нийтичи ажылдакчылар, эртемниң болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, а ол ышкаш Анкарада дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары олурушкан.

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 12-де Турцияның Даштыкы херектер министерствозунуң ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга Анкара хоорайның дүлгүүрүн тыпсырының ёзулаашкыны болган. Муниципалитеттиң даргазы Э. Барлас Н. В. Подгорныйга байыр чедирбишаан, хүндүлүг совет аалчының Анкарада чоруп турарынга холбаштыр сеткилиниң ханганын найысылалдың бүгү чурттакчыларының өмүнээзинден илергейлээн.

Харыы сөзүнге Н. В. Подгорныйның демдеглээни болза, совет-турция харылзааларда боттуг факторларны, тодаргай чедиишкиннерни бо дүлгүүр айтып турар, олар бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында эң долу, бүгү талалыг чоокшулажыышкынче, оларның билчиишкининиң, бүзүрелиниң болгаш хүндүткелиниң улам ыңай быжыглаарынче эжикти улам калбаа-биле ажыдар арганы берип турар. Турцияның Президентизи болгаш өске-даа удуртукчу ажылдакчылары-биле боол турар ужуражыышкыннар, беседалар совет-турция чаагай кожа-хелбээ чорукту болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында бодалдар-биле сиңниккен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Кремльдиң Улуг ордузун чуруп көргүскен фарфор вазаны Анкараның муниципалитединиң даргазынга тудускан. Москваның чурттакчыларындан, бүгү совет кижилерден найыралчы байырны турция найысылалдың чурттакчыларынга, бүгү турция улуска дамчыдарын ол дилээн.

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 12-де хүнүнүң ийиги чартында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Турция Республиканың Премьер-Министри Нихат Эрим-биле ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкын үезинде албадаашкын чок, найыралчы байдалга эрткен, кайызынга-даа сонуургалдыг айтырыгларга хамаарышкан беседа болган.

КАТТЫШКАН КОМИССИЯ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандт-биле 1971 чылдың сентябрьда Крымга ужуражыышкынының үезинде экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле каттышкан комиссияны тургузар дугайында принципиалдыг дугуржулга чедип алдынганы билдингир болгай.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактары ол комиссияның ажылдап эгелээриниң дугайын дугурушкан.

Ынчангаш ол комиссия ам ийи чурт аразынга экономиктиг болгаш эртем-техниктиг адырларга харылзааларын идепкейжидип, калбартырының аргаларын доктаамал тодарадып, тывары-биле ажылдаар. Ол бо талазы-биле идиг бээр санал-оналдарны ажылдап кылыр.

Комиссияның совет талазын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков баштаар. Германияның Федеративтиг Республиказының талазындан комиссияны — ГФР-ниң экономика болгаш саң министри профессор Карл Шиллер баштаар.

Комиссияның бирги сессиязы бо чылдың апрель 19-та Бонн хоорайга болур.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1972 чылдың апрель 11 № 80 МОСКВА хоорай.

АЛБАН ЭРТТИРЕРИНИҢ ДОКТААТТЫНГАН ХУУСААЗЫН ДООСКАН ШЕРИГ АЛБАННЫГЛАРНЫ ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕН 1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ-ИЮНЬДА ХАЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҢ ШУУТ ШЕРИГ АЛБАНЫНГА ЭЭЛЧЕГЛИГ КЕЛДИРИИШКИНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң «Бүгү-нийти шериг хүлээлгезиниң дугайында» Хоойлузунга үндезилээш, **дужаарым болза:**

1. Чиңгине шериг албаны эрттирериниң хуусаазы 1972 чылдың июль 1-ге чедир доостур шериг албанныгларны Совет Арминың, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгааржы болгаш иштики шериглерниң хүрээлеңнеринден 1972 чылдың май-июнь айларда курлавырже халаар.
2. Келдириишкин хүнүнге чедир 18 хар харлаар болгаш келдириишкинден соңгаарладыр чылдагаан чок хамаатыларны, а ол ышкаш келдиртир назы ашкан, келдириишкинден соңгаарлаткан хуусаазы төнген хамаатыларны бо дужаалдың бирги чүүлү ёзугаар шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр Совет Армияга, Шериг-Далай Флодунга, кызыгааржы болгаш иштики шериглерге албан-хүлээлге эрттирери-биле келдирер.
3. Бо дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы **А. ГРЕЧКО.**

Чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитетте

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Социалистиг чурттарның саналдап киргени болгаш КНО-нуң кежигүннери чурттарның хөй нуруузунуң, чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң бодалын илергейлээн конвенция төлевилелиниң сорулгазы болза дайын сорулгаларынга ажыглаар химиктиг бүдүмелдерниң бүгү хевирлерин хоруур болур деп, ЧССР-ниң төлээлериниң баштыңы комитеттиң хуралынга медеглээн. Бо соңгаарлаттынмас хемчегни боттандырарын кара сагыштыг чылдактар-биле тодаргай эвес хуусааже соңгаарладыр дээр чамдык барыын талакы чурттарның оралдажыышкыннарын оратор шүгүмчүлээн.

Мароккону болгаш Египет Араб Республиканың төлээлекчилери химиктиг чепсекти бүрүн хоруур дугайында конвенцияның төлевилелин чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке көрдүрери-биле киирген социалистиг чурттарның чаа инициативазынга байыр чедирген.

Египет Араб Республиканың төлээлекчизи эр-Реди бо төлевилелди химиктиг чепсекти хоруурунуң айтырыын шиитпирлээриниң оруунга эргилделиг үе, чугула болгаш боттуг базым дээн.

Марокконуң төлээзи Мухаммед Ларби Хаттаби социалистиг чурттарның киирген конвенциязының төлевилелин химиктиг чепсектиң дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннарны эгелээринге кол үндезин кылдыр хүлээп алырын чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң кежигүннеринге саналдаан.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЭВИЛЕЛДИҢ СОВЕДИНИҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ КАТТЫШКАН ХУРАЛЫ

Апрель 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы болган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга 1970 чылдың август 12-де ат салган керээни, комиссияларның түңнел саналдарын алыры-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дамчытканын ёзугаар комиссияларның кежигүннери ону чугаалажып эгелээн.

Эвилелдиң Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. А. Суслов**, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри **А. А. Громыкога** сөс берген болгаш Совет чазактың өмүнээзинден ол чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында керээниң кол утка-бодалы болза совет-барыын-герман харылзааларда үндезин эргилдеге, оларны бүгү талалыг хөгжүдеринге эргежок чугула политиктиг үндезинни ооң тургузарында болур деп, А. А. Громыко чугаалаан. Ол чорук ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң улустарының-даа база ол ышкаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынче чүткүлдүг өске-даа улустарының амыдыралчы чугула эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик.

Керээге ат салыышкыны Совет Эвилелинге бөдүүн эвес ажыл-херек болган. Бо базымның бүгү ужур-дузазын, ооң принципиалдыг чаа чүвени бээрин үнелеп көөр төлээде, эрткен үеже хая көрнүң, бистиң чуртувуска удур гитлерлиг Германияның өөскүдүп үндүрген агрессиязының түңнелинде ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларга кайы хире аар-үүрге чүктээшки боор турганын, дайын сөөлүндеги үеде олар канчаар тургустунуп келгенин сактып бодаары ажыктыг.

ГФР-ниң тургустунганының үезинден бээр бо күрүнениң чагырыкчы бөлүктериниң политиказы Европаның айыыл чок чорууунуң туруштарын тура тепсиринче угланган болгаш делегейниң ийиги дайынының түңнелдерин ревизиялаар сорулганы удуртулга болдуруп келген дээрзин А. А. Громыко уламчылап чугаалаан. Бо политика Европада байдалды үргүлчү хораннап, дипке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле европа улустарның күженишкиннерин парыыдадып турган. 1937 чылдың кызыгаарларының иштинге герман рейхти катап тургузарынче ГФР-ниң ол бөлүктериниң политиказы тайбың дээш туржуп турар бүгү кижилерниң, боо-чепсээн холга тудуп алгаш фашистиг агрессорларга удур демисежип турган кижилерниң талазындан шиитпирлиг ойтур шавыышкынны болгаш удур хөделиишкиннерни болдурбайн барып шыдаваан. Ындыг янзылыг чүткүлдерниң Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларның хөгжүлдезинге моондактап, ГФР-ге дүрүм ёзугаар бүзүревес чорукту чөөн-даа база барыын-даа талага болдуруп турганы билдингир-дир.

Ол болза баш бурунгаар буураашкынга таварышкан идегел чок политика болган. Өжээн негээринге чилбиленип турган. Ынчалзажок төөредип турар кижилерниң, төөгүлүг хөгжүлдениң шагда ап октапканы болгаш улустарга буруу шаптырган билиишкиннерге алзып алган чурттап турар кижилерниң планнары-биле бодунуң салым-чолун холбаштырарын Европа күзевээн. Өжээн негекчи үзел-бодалдарның эдилекчилери болур бөлүктерниң удурланыышкыны турзажок, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырыышкыны бодунга орукту ажыдып алган. Бо чорудулга ГФР чокта болгаш аңаа чөрүштүр эгелээн. ГФР-ниң политиказынга угаан-сарыылдыг чоруктуң эргежок чугула үлүг-хуузу турган болза, ол утка-биле алырга, Москва керээзи хөй чылдарның мурнунда-ла чардынган турар ийик, ынчаарга бир эвес ону ГФР-ге хамаарыштыр алыр болза, озалдап келген албан-үндүт янзылыг-дыр.

Совет Эвилели шаанда федеративтиг республика-биле харылзааларны чогумчударынга болгаш экижидеринге бодунуң белеңин каш удаа илергейлеп келген дээрзин А. А. Громыко демдеглээн. Ынчаарда дугуржуп алырынга чү чүве шаптыктап турганыл? ГФР-ниң, ооң иштинде Европаның херектеринге политиканы тодарадып турган күштер амгы Европаның фундаменталдыг боттуг чүүлдерин хүлээп көөрүнден ойталаан чоруктар шаптыктап турган, а чогум-на харын бо боттуг чүүлдер Совет Эвилели болгаш ГФР тайбыңның эрге-ажыктарынга бот-боттары-биле кады ажылдажылганы тайбың боттандырып болурунуң үндезини болуп турар.

ГФР-ниң политиказында шаандагы чүүлдер керээ талазы-биле чугаалажыышкыннар чорупп турда база билдинип турган. Ынчалзажок алызында барып угаазылалдыг чорук тиилеп үнген. Амгы байдалдарда керээ талаларның эрге-ажыктарының кара чаңгыс болдунар балансызы болуп турар. Ук керээ берге болгаш үр үеде үргүлчүлээн чугаалажыышкыннарның түңнелинде илереттинген болгаш оларның туруштарында нийти чүүлдерни быжыглаан. Керээ күрүнелерниң деӊ эргезиниң принцивинге бүрүн үндезилеттинген. Шынныг чүвеге удур бактаашкынны кылбайн, ук керээ федеративтиг республика-биле чарган өске-даа чамдык чугула керээлерден артык бо принципти эң чайгылыш чок болгаш ылаптыг сиңирген деп чугаалап болур. Талаларның чаңгызы-даа херек кырында бар кандыг-бир чүведен ойталавайн турарындан безин ол чорук көстүп турар. Совет Эвилели ГФР-ниң күсели-биле немей чүнү-даа албайн турар, бодунуң ээлчээнде ГФР Совет Эвилелиниң азы социалистиг өске-даа чурттарның күсели-биле кандыг-бир чүвени немей албайн турар. Керээ чок-та-ла туруп келген болгаш ону кым-даа хүлээп көөрүнден азы хүлээп көрбезинден хамаарылга чокка боттуг байдалды үндезин кылып турар.

Керээ үшкү чурттарга удур угланмаан болгаш ооң киржикчилериниң өңнүктеринге база эвилелчилеринге коғалды чедирбейн турар. Керээ тайбың кады ажылдажылгаже Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының улустарының чүткүлдеринге дүгжүп, Европаның айыыл чок чорууун быжыглаарының үр үеде эрге-ажыктарынга бараан бооп турар.

Ооң дараазында оратор керээниң боттуг утка-шынарынга тодаргай доктааган. Үшкү чүүлде чурт-девискээр айтырыының талазы-биле талаларның айыткан хүлээлгелери керээниң кол чүүлү болур дээрзин ол демдеглээн. Бо чүүлде чугаалааны болза, Совет Эвилели болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы «Европада бүгү күрүнелерниң ам болгаш келир үеде кызыгаарларын, бо керээге ат салган хүнүнде оларның канчаар шөйлүп чоруткапын ёзугаар, ооң иштинде Польша Улус Республиканың барыын талакы кызыгаары болур Одер-Нейсте шугумну, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Герман Демократтыг Республиканың аразында кызыгаарны бузулбас кылдыр көрүп турар», «олар кымга-даа чурт-девискээр талазы-биле кандыг-даа негелдези чок болгаш келир үеде-даа ындыг негелделерни салбас».

Бир тээ, кызыгаарлар дугайында айтырыг дайынның азы тайбыңның айтырыы, Европаның айыыл чок чорууунуң төп звенозу болур ужурунда бо дээрге принципиалдыг чугула чүүл-дүр. Бо айтырыгның талазы-биле талаларның чүгле тодаргай болгаш ылаптыг туружу бар турда бүзүрежириниң болгаш билчиишкинниң идегелдиг үндезининге ГФР-биле харылзааларны башкарып тургузар дугайында чугаа болган туруп болур.

Совет Эвилели бо күрүне-биле бот-боттарының аразында харылзааларга бүзүрежириниң байдалын хандырар чүткүлдүг удуртулга болдурбушаан, ГФР-ге хамаарыштыр күштүг ажыглавас дугайында хүлээлгелерни алырын көрген дээрзин А. А. Громыко демдеглээн. Моон-биле кады керээни ёзугаар догуннаан кызыгаарларже халдавас, Европаның боттуг чүүлүн хүлээп көөр, өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлавас, оларның эрге-ажыктарын сагыыр, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Европага тайбыңны быжыглаарының эргежок чугулазын илергейлээр деп хүлээлгелерни ГФР-ниң бодунга алганынга кичээнгейге алган. Бодунуң ээлчээнде Совет Эвилели бо принциптерни кезээде чайгылыш чок удуртулга болдуруп келген болгаш моон соңгаар-даа ынчаар кылыр бодалдыг.

Москва керээзиниң маргыш чок ужур-дузазы болза, керээни ёзугаар чогуур хүлээлгелерни бодунга алырының аргазы-биле нийти-европа хемчээлинге күштүг ажыглаарындан ойталаарының принцивин бадыткап тургузарынга ооң дузалап турарында болур деп, А. А. Громыко демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш федеративтиг республика делегейниң бедик сайзыраңгай индустриялыг күрүнелерниң санынга хамааржып турары билдингир болгай. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң үлетпүр-экономиктиг күчүлеринде, оларның национал культураларының байлактарында салдынган ол аажок улуг аргаларны боттандырып сайгарарының херээнге күженишкиннерни каттыштыргаш, бистиң чурттарывыстың улустарынга, харын-даа Европаның өске-даа күрүнелериниң улустарынга кайы хире ажыктыг чүвени кылып болурунга чигзиниг турбас. Бо чугула байдалды Москва керээзинде бүрүнү-биле барымдаалап көрген, «экономиктиг харылзааларны, а ол ышкаш эртем-техниктиг болгаш культурлуг харылзааларны киириштирбишаан, оларның аразында кады ажылдажылганы экижидеринге болгаш калбартырынга» талаларның шиитпирлии керээде илереттинген.

Чугаалажыышкыннар үезинде Европага хамаарышкан политика талазы-биле дыка хөй айтырыгларны ийи таланың билир чоруу чедип алдынган болгаш ону «Талаларның күзел-соруунуң дугайында дугуржулга» деп тускай документиде айыткавын А. А. Громыко оон ыңай демдеглээн. Бо талазы-биле чугаа болза колдуунда-ла Герман Демократтыг Республика биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга харылзааларны долу эргелиг чоруктуң үндезилээш калбартырының дугайында, ГФР-ниң болгаш ГДР-ниң КНО-га кирериңге идиглиг базымнар дугайында, ГФР-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында айтырыгларны Мюнхен дугуржулгазын күш чок болдургаш, таарыштыр шиитпирлээр дугайында боор турар.

Оон А. А. Громыко ССРЭ-ниң Дээди Совединиң даштыкы херектер талазы-биле палаталарының кежигүннеринге керээге ат салыр хүн — 1970 чылдың августуң 12-де совет таланың алганы ГФР-ниң даштыкы херектер министриниң чагаазының дугайын дыңнаткан. Ында бот-тодарадылга айтырыгларының талазы-биле барыын-герман таланың бодалдары илереттинген. Депутаттар ол чагаа-биле таныжканнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының 1970 чылдың августа кылган улуг базымының чугулазын болгаш шынныын Москвага керээге ат салган соонда эрткен бүдүн-чартыктаң хөй чыл долузу-биле бадыткаан деп А. А. Громыко чугаалаан. Ынчангаш аңаа ат салган чорук Европада байдалга, эң ылаңгыя ГФР-ниң элээн каш социалистиг чурттар-биле харылзаазынга таарымчалыг салдарын чедирген.

Москва керээзиниң соон дарый ГФР-ниң Польша-биле керээзинге ат салган. Ол керээ ийи чурт аразынга харылзааларны чогумчалыг болдуруп, калбартыр үндезинни салып турар.

Үргүлчүлелдиг болгаш нарын чугаалажыышкыннар түңнелинде эрткен чылдың төнчүзүнде Барыын Берлин дугайында айтырыгны таарыштыр шиитпирлээрин база белеткээн.

Хамаарышпас күрүнелер ГДР биле ГФР-ниң аразында эң чугула айтырыглар талазы-биле дугуржулга база чедип алдынган. Чамдык айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар үргүлчүлевишаан болгаш эң ылаңгыя транспорт дугайында керээ чарар дугайында чугаалажыышкыннар чедиишкинниг боор турар.

Ол ышкаш ГФР биле ЧССР-ниң аразында харылзаалар дугайында оларның санал-онал солчуушкуну база үргүлчүлеп турар. Хамыктың мурнунда Мюнхен дугуржулгазының күш чок, хоозун чорууунуң дугайында айтырыгларны чугаалажып көрүп турар. Ол дугуржулга дээр чүүл гитлержи Германияның баштайгы улуг үүлгедиишкини болбушаан, делегейниң ийиги дайынының эгези болганы билдингир болгай.

Москва керээзинде айыттынган принциптер нийти Европаның бүгү байдалынга кайы хире чугулал, ол ооң чүгле дөрт киржикчилеринге — Совет Эвилелинге болгаш ГФР-ге эвес, харын-даа Европаның өске-даа күрүнелеринге кайы хире ажыктыын дыка хөй барымдаалар көргүзүп турар-дыр деп А. А. Громыко демдеглээн. Керээге ат салдынган соонда Европада байдалдың чавырлырынче угланган нийти чүткүл быжыккан, нийти-европа чөвүлел хуралын шуут белеткеп эгелээринге таарымчалыг байдалдар тургустунган. Москва керээзинге ат салганы-биле холбаштыр бооп турар чаартылгалар дээрге хоозун чүүл эвес, а эрткен үениң болгаш амгы боттуг чоруктуң-даа дуржулгазынга даянгаш, Европаның улустары ол дипке быжыг тайбыңны хандырып ап шыдаар дээрзинге улустар улам бүзүреп турар апарган.

Л. И. Брежневтиң канцлер Брандт-биле эрткен чылдың сентябрь айда Крымга ужуражыышкынының үезинде ССРЭ биле ГФР чүүл-бүрү адырлар талазы-биле кады ажылдажылганы үргүлчү калбартыр дугайын дугурушкан турган. Ынчангаш ийи тала маңаа хамаарышкан боттуг базымнарны кылып турар. Политика талазы-биле чугула айтырыглар дугайында доктаамал консультацияны кылырының практиказы боттанып, парламент шугуму-биле ажыктыг харылзаалар быжыгып турар. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга дорт агаар оруун тургузар дугайында дугуржулгага ат салдынган. Ол ышкаш ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга садыг база экономиктиг кады ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг дугуржулганы чарар дугайында чугаалажыышкыннар доозулган. Ол дугуржулганы шуут белеткеп каан болгаш дугуржуп алганын ёзугаар Москва керээзин чүүлдүг деп бадылаан соонда күштүг бооп эгелээр. Эртем-техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле каттышкан комиссияны тургузар дугайында дугуржууушкун база чедип алдынган. Бистиң аравыста харылзааларның ооң-даа өске практиктиг айтырыгларын база-ла чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге совет-барыын-герман харылзааларын хөгжүдериниң перспективаларынга холбаштыр мынча деп чугаалаан: «ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга керээни күштүг кылдыр бадылаар чорук эң янзы-бүрү адырларга совет-барыын-герман харылзааларны шынар талазы-биле чаа, улуг үре-түңнелдиг хөгжүдер арганы бээринге чигзиниг турбас. Ол чүгле ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң-даа эрге-ажыктарынга таарымчалыг боор эвес, харын-даа Европага тайбыңны быжыглаарынга дыка улуг ужур-дузалыг болур деп санап турар бис».

ГФР-ниң парламент органнарынга Москва болгаш Варшава керээлериниң дугайында айтырыг талазы-биле кадыг-дошкун демисел бооп турарын А. А. Громыко демдеглээн. Европада тургустунган байдалдың дугайын элээн шыны-биле көрүп, тайбыңны быжыглаарының талазы-биле нийти күженишкинге ГФР-ниң киржириниң эргежок чугулазын медереп билип турар кижилер-биле эрткен дайынның түңнелдерин эде көөрүнүң айыылдыг чүткүлдерин үргүлчүлеп турар, Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының идеязынга таарышпас, ГФР биле Европаның социалистиг күрүнелериниң аразынга харылзааларны экижидеринге удур кижилерниң аразында ындыг демисел чорупп турар.

Бо хүннерде ол керээге удурланыкчылар ХДС/ХСС-тиң оппозиция бөлүүнүң барыын үзелдиг кезээнде каттыжып турар. Ооң чамдык удуртукчулары Москва болгаш Варшава керээлерин буурадырын оралдажып, Европага айыыл чок чорукту быжыглаары дээш туржуп турар барыын-герман чоннуң хөй кезииниң тура-соруун тоол көрбейн, Европаның күрүнелериниң санал-оналын барымдаалавайн турар. Ынчангаш олар боттарының чуртун өжээн негээр чүткүлче албадаарын, кожа-хелбээ улустарга болгаш күрүнелерге удур үүлгедиглерни өөскүдерин база катап оралдажып турарлар.

Совет Эвилели кымны-даа коргудуп, сүртедирин күзевейн турар. Ынчангаш ГФР чүнү күзеп турарыл, ол дугайын боду шиитпирлээр ужурлуг. Ол амгы үеде Совет Эвилели-биле, бистиң улус-биле найыралдажыр бе азы аңаа удурланыр бе деп айтырыг мурнунда туруп турар. Бир эвес ГФР-ниң талазындан Совет Эвилелиниң эрге-ажыктарын, Москва керээзинде айыттынган чүүлдерни билип көөрү эргежок чугула деп хүлээп көрбес болза эп-найыралдыг болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзаалар тургустунмас ужурлуг.

Бир эвес федеративтиг республика бистиң-биле кады ажылдажылганы кылыр күзели чок болур болза, бистер ону өөренип көргеш, чогуур түңнелдерни үндүрер апаарывыс база билдингир. Бо керээлер күштүг бооп кирбес болза совет-барыын-герман харылзааларны дедир ырадыр октаар ийик дээрзин политиктиг байдал көргүзүп турар. Ынчангаш ол чорук Барыын Берлин талазы-биле дугуржулганы күш чок болдуруп, ГФР биле ГДР-ниң аразынга харылзааларны чогумчалыг болдурарының оруунга чаа шаптыктаашкынны тургузаар болгаш оларның аразынга чедип алдынган чүүлдү күш чок болдурар ийик. Бо бүгүнүң уржуу Германияның Федеративтиг Республиказының политиказынга бүзүрелди ханызы-биле буурадыр дээрзи чугаажок.

А. А. Громыконуң түңнелинде чугаалааны: Бистер совет-барыын-герман харылзааларга чаа арынны ажыдарын күзеп турар бис. Бистиң чурт — федеративтиг республика-биле чогумчалыг, харын-даа эп-найыралдыг харылзааны тудары дээш, ийи таланың кады ажылдажылгазының айтырыгларын шиитпирлээринге болгаш делегейниң чугула айтырыгларын, ооң иштинде Европаныңдан өске-даа айтырыгларны шиитпирлээринге бистиң күрүнелерниң күженишкиннерин каттыштырып, холбаштырары дээш туржуп турар.

ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга 1970 чылдың август 12-де чарган, маңаа чугаалажып көөрү-биле киирген керээни даштыкы херектер талазы-биле комиссияларның кежигүннери чүүлдүг деп санааш, ССРЭ-ниң Дээди Совединге күштүг болдуруп бадылаары-биле кииртинер дээрзинге идегелин А. А. Громыко илереткен.

Ооң соонда Москва керээзиниң чүүлдерин Совет Эвилелиниң канчаар көрүп турарынга холбашкан чамдык айтырыгларны ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыкодан салган.

А. А. Громыконуң медеглелиниң талазы-биле санал-онал солчуушкунунга депутаттар В. А. Микулич, П. М. Станиславский, А. Ю. Снечкус, Л. Н. Толкунов олар киришкеннер. Олар керээни чүүлдүг деп көөр дугайында чазактың саналын деткээннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының ээлчеглиг хуралынга ССРЭ биле ГФР-ниң аразында керээни чугаалажып көөрүн үргүлчүлээр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң комиссияларының ажылынга Эвилелдиң Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазының оралакчызы, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев киришкен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң даргазы А. П. Щитиков, ССРЭ-ниң парламент бөлүүнүң ГФР-биле парламент харылзааларының талазы-биле секциязының даргазы депутат Л. М. Замятин олар комиссияларының хуралынга олурушканнар.

(СЭТА).

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның кады кылып турары улуг-улуг дыка хөй бүдүрүлге черлери чоокку чылдарда ажыглалга кирип, ажылдап эгелээр.

Герман Демократтыг Республикада 250 километр дурттуг газ дамчыдыкчызының тудуу эгелээн. Ол дээрге Совет Эвилелиниң, ЧССР-ниң болгаш ГДР-ниң аразында газ дамчыдар хоолайның кол кезээ болур. 1972 чылдан эгелээш, ооң-биле Совет Эвилелинден бойдус газын дамчыдар апаар.

ЧУРУКТА: немец каңнакчыларның ажылдап турары (Лейпциг можуда).
АДН—СЭТА-ның фотозу.

Агрессиязын калбартпышаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ Индий-Кыдатта агрессиязын улам калбартырынче угландырган хемчеглерни ап турар.

Пентагонга чүве чугаалап тургаш, камгалал министри М. Лэйрдтиң медеглээни: бо неделяда Каттышкан Штаттар Мурнуу-Чөөн Азияже шериг-агаар болгаш шериг-далай күштерин немей чорудар дээн. Мурнуу-Чөөн Азияда шериг күчүзүн ынчаар көвүдедип турарын америк интервентилерге болгаш оларның Сайгонда чалчаларынга удур патриотчу күштерниң демиселиниң идепкейжээнинге холбаштыр «харыы хемчег» кылдыр көргүзерин ол оралдашкан.

Пентагоннуң чагырыкчызы вьетнам патриоттарга удур шуут кыжанган болгаш «Мурнуу Вьетнамда арткан америк шериглерни камгалаары-биле Каттышкан Штаттар бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни алыр» деп медеглээн. Вашингтон Мурнуу-Чөөн Азияда америк агрессияны ам калбартып турарын бо чылдак-биле шынзыдарын оралдажып турары билдингир болгай.

АКШ бо девискээрже шериг самолёттарын болгаш корабльдерни чорударын үргүлчүлевишаан. Камгалал министерствозу үнден дүрген ужудар хыдыкчы бомбалакчы самолёттарны, а ол ышкаш «В-52» дээр стратегтиг аар бомбалакчы самолёттарның чаа эскадрильязын Вьетнамче немей далаш-биле чорудар дугайында дужаалды берген. Ам Гуамда болгаш Таиландыда «В-52» дээр чүс хире самолёттар болгаш тактиктиг ужарчүүдүң барык 600 хыдыкчы самолёттары бар.

Пентагон Индий-Кыдаттың девискээринде шериг-далай күштериниң улуг каттыжыышкыннарын моондеп турар дугайын информация агентилелдери дыңнаткан. Калифорния штатта Аламедте бодунуң баазазындан «Мидуэй» авианосец Вьетнамның эриктеринче углааш чорупкан. Шериг-далай командылалының дыңнадыын ёзугаар алырга, чеди эсминец болгаш ракета фрегады Калифорния порттарындан «билдинмес угланыышкынынче» чорупкан. Ол корабльдерниң матростары бисти Вьетнамче чорудары ол деп, үнүптериниң мурнунда медеглээн дээрзин парлалга дыңнаткан.

Ам АКШ-тың чөөн эриинде турар «Саратога» дээр баазалыг авианосецти чоокку үеде Мурнуу-Чөөн Азияже чорудар дээнин телевидение болгаш солуннар демдеглээн. Мынчангаш АКШ-тың шериг-далай күштериниң бо девискээринде бөлүглелинге 6 улуг авианосец турар, ол авианосецтерден хүн бүрүде Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның девискээринче мөөңнеттинген халдаашкыннарны кылыр. Эсминецтер болгаш өске-даа хөй санныг корабльдер оларны үдээр.

Ам Вьетнамның эриктеринде америк шериг флодунуң делегейниң ийиги дайынының үезинден бээр эң улуг бөлүглелин тургузуп турар дээрзин «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн.

Америк хөй-нийти Каттышкан Штаттарның агрессиязының калбарганынга улам удурланып турар. Дайынга удур организациялар чаа чыскаалдарга белеткенип турар. Хөй-нийтичи ажылдакчылар, ооң иштинде америк конгресстиң кежигүннери безин дайынны калбартканын чидиг-биле шүгүмчүлеп турар.

Америк парлалганың хөй-хөй органнары дайынның күштелгениинге удур база килеңнээшкиниг сеткил-сагыжын илергейлеп турар.

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары

ЧАЯАН

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреаттарының аразында Х. К. Тойбу-Хааның адын көргеш, ийи чыл мурнунда Москваның Төп Делгелге залынга Бүгү-эвилел делгелгезин дораан-на сактып кагдым. Манеж шөлүнде улуг бажың... Прибалтикадан, Кавказтан, Ортаа Азиядан, Сибирьден, Украинадан келгилээн экспонаттар — улуг делгем чуртта чуруур, аргыыр, чазаныр, даараныр — кандыг шеверлер чок дээр!

Ол делгелгеде Тываның экспонаттары база бар дээрзин мурнунда дыңнаан болгаш оларны кайда-ла делгээн ирги деп дилеп базып чор мен. Эвилелдешкен республикаларның залдары аңгы-аңгы. РСФСР-ден делгелге залы бо-ла болгай. Ону база-ла аңгы-аңгы өрээлдерге кылдыр хуваатан. Бир бичежек залче кирип келдим. Оң талаже көрүптеримге, дилеп сураглап чорааным — Тывамның чеден хар четкен мастериниң, он хар чаа ажып чоруур оолдарының-даа кайгамчык хуулгаазын даштан чазап, сиилбээн ажылдары шил хаарчактар иштинде бо-ла тур. Тываның экспонаттары-биле кожа Бурятияның, Якутияның булуңнары бар.

Делгелгеде Черзи Моңгуштуң чазаан шыдыраазы, Хертек Тойбу-Хааның кылганы хаядан харап алган турар тезин, Раиса Аракчааның «Херээжен хам» деп ажылын, Чыгаан Хертектиң, Бригад Дупчурнуң, Саша Ойдуптуң, Саая Хүлер-оолдуң чазааны дириг амытаннары—шупту 20 экспонат бар болду. Хамыктың мурнунда бистиң Тываны төлээлээн уран-шеверлер кымнарыл дээрзин бодап тур мен. Экспонат бүрүзүнде авторнуң төрүттүнген чылын, кылып турар ажылын бижээн. 1960 чылда төрүттүнген өөреникчилерден эгелээш, пенсия назыны ашкан кырганнар, үжен хар ашкан, дөртен чоокшулаан-даа уран-шеверлер бар.

Чонар-даштан чүве чазаары бисте салгалдар дамчып кел чорууруп көрүп болур-дур. Тыва мастерлерниң ажылдарын делгээн булуңга үр-ле тур мен. Ону көрген улустуң чүү дээрин дыңнаары меңээ кончуг солун болган.

— Оо, кончуг-ла чараш-тыр көрем. Чүден чазаан чүвелер-дир? «Агальмолит» дээн-дир, ол чүү ирги?

— Шыдырааларның шевергиниң көрем.

— Бо тевени чүү дээр сен, хая кырында турар, аңдарлы бербес амытан бе?!

— Ах, бызааның чаптанчызын але?— дээн үннерни дыңнааш, ол черниң кижизи-дир мен, эштер деп чарлаттынар чыгы турдум. Найысылал Москвага төрээн черинден келген шак ындыг экспонаттарны көөрге, ону мактаан сөстерни дыңнаарга, шынап-ла, чоргааранчыг чорду...

Герман Демократтыг Республикадан келген башкылар тыва мастерлерниң ол делгелгеге кииргилээн ажылдарын канчаар үнелээнин сөөлүнде солундан номчааш, ынчан ол экспонаттарны ол-бо талазындан көрүп, магадап турган улустарны база катап сактып келген мен. Ол үнелел Хертек Тойбу-Хаага ийи дакпыр хамаарылгалыг. Чүге дизе, ооң аңаа кирген ажылы— Тени аажок үнелээн, ийиде, аңаа Хертек Коштаевичиниң өөреникчилери Р. Аракчааның, Ч. Хертектиң, школачы оолдар С. Ойдуптуң, С. Хүлер-оолдуң ажылдарын делгээн турганы башкызынга канчап хамаарышпазыл?

Шаанда Көк-Сөөк дээрге хүрээ ламалары-биле сураглаан чораан булуң турган. Ам ооң салым-чаяанныг оглу Хертек Тойбу-Хаа Тываны бүгү чуртта, харын-даа делегейде алдаржыдып чоруур сураглыг мастер апарган. Улуг-биче кандыг-даа чонунуң область, республика азы күрүне-даа масштавы-биле чоргаарланыр кижилери чоруур, а Хертек Коштаевич бодунуң уран-шевери-биле амгы үеде бистиң тываларның ат-сураан алгыткан кижилерниң бирээзи, ынчангаш аңаа чоргаарланыр бис.

Х. К. Тойбу-Хааны чүгле шевер кижи кылдыр чаңгыс талалыг көөр болза шын эвес. Чоннуң эрткен төөгүзү, чолдуң амгы оруу оон-биле тудуш. Тараажының, малчының, аңчының шевер холдары-биле чазаан чүүлдери тыва улустуң моон соңгаар-даа чоргааралы болуп артар. Чүгле талантылыг болуру дээрге, хамык чүве бүткен дээни ол эвес, а кол-ла чүве ажылының утказын билири, аңаа бердингени, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, могаг-шылаг чок күш-ажылчы болуру.

Хертек Коштаевичиниң чазаан чүүлдерин көргеш, авторнуң реалистиг мергежилиниң бедиин, анатомияны эки билирин кижи эскерип каар. Чазаныр, сиилбиир кижи шинчилекчи болбас болза хоржок. Шынап-ла, дириг амытаннарның дүрзү-хевирин чазап көргүзерде, оларның аажы-чаңын ыяк билир херек. Мастер кижи шак ынчан эки сиилбиир. Х. Тойбу-Хааның ажылдарының тематиказы болгаш сюжеди өске мастерлерниң-биле домей. Ынчалзадаа кандыг-даа чүвени чүгле ооң бодунуң эскерип көргени шинчилекчи аян-биле көргүзүп турары онзагай.

Тываның Күрүне шаңналының лауреады Хертек Тойбу-Хаа-биле ол бедик атты тывыскан соонда удаваанда, ооң төрүттүнген чери Кызыл-Даг суурга ужурашкан бис.

...Суурнуң ортумак школазының музейи. Ооң ат-сураа республикада нептерээн. Тыва АССР-ниң школаларында дээре дээн ол музейни организастап тургузарынга мастер Х. К. Тойбу-Хаа боду хол тутчуп тургаш кирипкен.

Музейде өөреникчилерниң кылган ажылын Хертек Коштаевич биске сонуургадып тайылбырлаан. 1959 чылда Хертек Тойбу-Хаа Кызыл-Даг школазынга чонар-даштан чүве чазаарының бөлгүмүн организастаан. Бөлгүмнүң киржикчизи, сураглыг мастерниң оглу Дондук ам ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, ол бодунуң мергежилин бедидип, Кызылдың уран чүүл училищезинде өөренип турар. Училищеге өөрениириниң мурнунда ол Кызыл-Даг школазынга адазының организастаан бөлгүмүн каш чыл улаштыр башкылаан. Оглу өөренип бээрге, Хертек Коштаевич ам ол бөлгүмнү катап удуртуп, он беш хире мергежилдиг шевер оолдарны өөредип турар.

— Оларның аразында 7—8 хире кижи ёзулуг шеверлер болдур ийин. Саша Ойдуп, Валера Ооржак, Саая Хүлер-оол дээш өске-даа оолдарны адап болур—деп, Хертек Коштаевич биске тайылбырлаан.

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты тывысканы Х. Тойбу-Хааны улам сорук киирген. Моон соңгаарты планнары-биле ол бисти таныштырган.

— Чоокку үеде болур зона делгелгезинге 8 хире дириг амытанның дүрзү-хевирин чазап, сиилбиир дугайында кереэ чарган мен. Оон аңгыда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу Ү. Ш. Кандаанның овур-хевирин граниттен чазаар мен—деп, Хертек Коштаевич тайылбырлады.

Көрдүңер бе: мастер болза ам чазаныылганың бир хевиринче, харын-даа скульптураже кирген-дир — деп дидим чугаалап болур-дур.

Кызыл-Дагда чонар-даштан чүве чазаар мастерлер-ле хөй кылдыр бодааш, оларның планнары кандыгыл дээрзин Х. Тойбу-Хаадан база тодараттывыс.

— Мында чурукчулар эвилелиниң дөрт кежигүнү бар бис. 1974 чылда Сибирь зоназының Томск хоорайга болур делгелгезинге киирери-биле Кызыл-Даг чурттуг өөрүм база-ла мээң-биле домей, шупту кереэлерлиг — деп, Хертек Коштаевич чугаалай-дыр.

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Х. К. Тойбу-Хаа аныяк өскенни уран чүүлге — чонар-даштан чүве чазаарынга өөредиринден, төөгүнүң тураскаалдарын камгалап кадагалаарындан аңгыда, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг. Кызыл-Даг салбырында партия организациязының бюро кежигүнү болгаш ол ында комсомол ажылынга дузалажыр даалгалыг.

— Комсомол организациязының секретары чоокта чаа соңгуткан болгаш хурал эрттирери арай дуржулга чок, аңаа дузалажыр апаар бис, оон башка ажылдап турда шалыпкын-на кижи. Комсомол ажылы салбырда дыка-ла сегиди. Мал ажылынче хөй-хөй комсомолчуларны, аныяктарны путёвка-биле чоруткан. Агиткультбригадада 36 кижи бар. Кара-Хөл, Бай-Тал, Тээли дээш район девискээрин шуптузун кезээн улус бо—деп, ажылдың экижээнинге оон сеткил хангалы илдең чугаалады.

Талантыны талант ажыдар. Хертек Коштаевич оглу Дондуктуң талантызын ажыткан-дыр. Ам сураглыг мастерниң бодунуң мергежилинге өөредип турары аныяк оолдарындан кедизи барып, ооң боду дег алдарлыг чазаныкчы үнер чадавас.

Кызыл-Даг суурнуң бажыңнарынга сайгылгаан орай-кежээ соңнуг-мурнуг өже бээр. А РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, республиканың күрүне шаңналының баштайгы лауреаттарының бирээзи Хертек Коштаевич Тойбу-Хааның бажыңының чырыы дүн ортузунга чедир чырыгылаар. Эгелеп алган ажылын доозуптар дээш ол хүннүң эртезин, дүннүң орайын дивес.

Сарыг-Хаяның чонар-дажы мастерниң холунга киргеш, дириг амытаннар болуп дирлип бээр.

С. ХЕРТЕК.

Кѳдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези

Уламчылавышаан

Кѳдээниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан көрүлдези Өвүр районда үргүлчүлеп турар. Район төвү Хандагайты суурда бүдүрүлге болгаш албан организация черлеринден райпо, почта, амыдырал хандырылга комбинады, тудуг организациялары, банк болгаш саң килдизиниң коллективтери боттарының концерттерин суурнуң чурттакчыларынга бараалгатканнар.

Чоокта чаа райкүүском аппарадының ажылдакчыларының концерти болуп эрткен. Күүскомнуң килдистериниң болгаш көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчыларының тургускан бо концерти черле солун болган. Ында ажылдап турар аныяк шүлүкчүлерниң шүлүктери, шоодуглуг интермедия, танцы, ыылдыг хөгжүм болгаш оон-даа өске чүүлдер программада байлак. Эргелелдиң начальниги Д. Моңгуштуң бодунуң чогааткан «Дус-Дагда» деп шүлүүн, райкүүскомнуң культура килдизиниң ажылдакчызы В. Кечилдиң, көдээ ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчылары Ш. Куулар, Н. Амыйлан оларның сыгыт, каргыраазы күүсеткенин концертке келгеннер магадааннар.

Районнуң бот-тывынгыр артистериниң концерттериниң көрүлдези үргүлчүлеп турар.

С. МААДЫ.

Мөңгүн-тайгажыларда

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга алдар болдурган көдээ бот-тывынгыр уран чүүлдүң республика көрүлдезинге белеткел Мөңгүн-Тайга районда организастыг чоруп турар.

Көрүлдениң баштайгы ээлчээ колхозтарга болгаш ажылчы чоннарның өске-даа коллективтеринге болуп эрткилээн. Апрельдиң 8—9 хүннеринде бот-тывынгыр уран чүүлдүң район көрүлдези болган.

Концерт программазының идейлиг база уран-чечен деңнелиниң талазы-биле «Малчын» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи эки түңнелдиг болуп, бирги черни ээлээн.

«Мөген-Бүрен» колхозтуң бот-тывынгыр артистери ийиги черни, районнуң тудуг-септелге участогунуң уран чүүл бөлгүмү үшкү черни ээлээн.

Районнуң бот-тывынгыр уран чүүл артистеринден республика көрүлдезинге барып киржир кижилер ам шилип алдынган болгаш оларның белеткелин оргкомитет организастап эгелей берген.

К. МААДЫ.

Чарыштыг ийи совхозта

Улуг-Хем районнуң «Найырал» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтары аразында социалистиг чарышты салып алган ажылдап турар. Кайы-даа совхозтуң ажыл-агыйының чединишкиннери ажылчыннарның ортузунда чорудуп турар политмассалыг болгаш кижизидилге ажылындан улуг хамааржыр. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң партия райкому болгаш районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациязы Арыг-Үзүүнүң Культура бажыңынга ийи совхозтуң идеология ажылдакчыларының семинарын чоокта чаа эрттирген.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга холбаштыр СЭКП ТК-ның үндүрген доктаалын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи М. Биче-оол таныштырган, ол байырлалга уткуштур бо районда белеткел ажылдарының канчаар чоруп турарын ол чугаалаан.

«ҮТКА 25 чылы» совхоз бирги кварталдың түңнелинде күрүнеге эът, сүт дужаар талазы-биле районда бирги черде чоруп турар. Эътти 90 тоннаны дужаар планныг тургаш, 141,9 тонна, а сүттү 124 тонна кылдыр дужааган.

Часкы тарылгага белеткел дугайында ол совхозтарның ажылчын комитеттер даргалары Х. Шойдак-оол болгаш Е. Чамзырың олар дуржулга солушканнар. «Найырал» совхозтуң үш бригадаларында хову турлаглары белеткеттинген. Ниитиниң чурттаалга бажыңнарын чугайлап арыглааш, оруннарны, ак-чоорганнарны белеткээн. Ол ышкаш чунар-бажың, столовая база белен. Көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери — плакаттар, стендилер, көргүзүг самбыралары, социалистиг хүлээлгелер көскү черлерде шевергин астынган. Аймыырлыг бригадазында шык базырыышкынын апрель 3-те эгелээн дээрзин ажылчын комитеттиң даргазы Е. Чамзырың семинарның киржикчилеринге дыңнаткан.

«ҮТКА 25 чылы» совхозта байдал ындыг эвес. Хову турлаглары ам-даа четче белеткеттинмээн. Чоокку хүннерде хемчеглерни дарый алырын ажылчын комитет даргазы Х. Шойдак-оол даангаан. Ынчалзадаа совхозта ажылчыннар, бригадалар, цехтер аразында социалистиг чарышты организастаан. Совхозта 36 коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары бар. База 194 мурнакчы ажылчыннарны, малчыннарны 1014 түңнүг акша-биле шаңнаан. Ам кол сорулга часкы тарылганы кыска хуусаада бедик шынарлыг эрттирери болур. Апрель 3-те совхозтуң бүгү механизаторларының, хову ажылдакчыларының, поварларының, чолаачыларының ниити хуралын эрттирген. Оларга социалистиг чарыштың бүгү негелделерин таныштырган.

Бо семинарга клуб, библиотека ажылдакчылары база киришкен. Хову турлагларынга көжер библиотекаларны организастап, лекция, беседаларны, политинформацияларны эрттирериниң болгаш ону канчаар планнаарының дугайын Чаа-Хөлдүң зона библиотеказының эргелекчизи С. Анчимаа бодунуң дуржулгазын семинарга келгеннерге чугаалап берген. Библиотекарьлар Арыг-Үзүү суурнуң библиотеказының ажылы-биле база танышкан. Кайы-даа совхоз чүгле ажыл-агый талазы-биле чаржып турар эвес, а уран чүүл көрүлдезиниң талазы-биле база чаржып турар. Арыг-Үзүүнүң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери Чаа-Хөл суурга ийи удаа аалдап чорааннар.

Бо ийи совхозтуң салбырлар аразында уран чүүл көрүлдези апрель айда болуп эртер.

Б. КАМБАА.

Архив документилеринче сагыш салыр

Тыва АССР-ниң күрархив килдизинге төс районнарның архив килдистериниң эргелекчилериниң дөрт хүннүң семинары болуп эрткен.

Күрүне архивиниң ужур-дузазының, сорулгаларының, оон ажаалда-хайгааралының дугайында лекцияларны олар дыңнап, боттарының ажылының дугайында дуржулгазын солушканнар. Ажылда бар четпестерни архив ажылдакчылары чугаалап, ону чайладырынга районнарның удуртур ажылдакчыларының сагыш салыры чугула негеттинип турарын демдеглээн. Ылангыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарда архив ажылы чогуур деңнелде тургустунмаан. Чамдык архив ажылдакчылары эрткен чылын чон мурнунга отчёт кылбаан.

Ам районнарның колхозтарында, совхозтарында архив ажылының талазы-биле көрүлде болуп эртер. Көрүлдени бедик деңнелге чорудар сорулга архив ажылдакчыларының мурнунда салдынган.

М. БАРЫНДАЙ.

БАКУ. Азербайджанның Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг нефть болгаш химияның М. Азизбеков аттыг институдунуң ыры болгаш танцы ансамбли республикада болгаш оон дашкаар-даа сураглыг апарган. Бот-тывынгыр артистер республиканың болгаш Бүгү-эвилелдиң-даа көрүлделеринге чаңгыс эвес удаа шаңнадып келген.

ЧУРУКТА: «Иннаби» дээр азербайджан танец.

Я. ХАЛИЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧА АДАРЫНЫҢ СПОРТУ

Эки белеткенир

Ча адары — спорттуң эрте-бурунгу хевири. Ооң маргылдаазынга чон күзелдиг-биле киржип, сонуургап көрүп чораан.

Спорттуң бо хевири Чехословакияда, Польшада, Англияда, АКШ-та, Скандинав чурттарында эң-не сайзыраан.

Делегейниң Олимпий комитединиң шиитпирин ёзугаар 1972 чылда Мюнхенге болур олимпий оюннарының программазында ча адыкчыларының маргылдаазын киирген.

Ча адарының спорту бистиң чуртувуска колдуунда 1957 чылдан бээр калбарып эгелээн. Ооң бээр ча адарының спорту дүргени-биле нептереп, маргылдааларны хөйү-биле организастап келген. 1963 чылдан эгелээш, ча адарынга чурттуң бирги чери дээш маргылдааны чылдың-на эрттирип турар болу берген.

Ча адары кижилерге часпас адар, туттунгур, күштүг болур эки шынарларны берип турар. Ча адарынга улус назы, хары, эр, херээжени хамаан чокка киржир болгаш аңаа тускай кара адар чер херегеттинмес. Ооң маргылдаазын болгаш белеткелин кандыг-даа стадионга, спорт шөлүнге чорудуп болур.

Ча адарын бистиң республикада тыва улустуң национал спорту кылдыр санап турар. Ол 1959 чылга чедир амгы үениң негелдезинге дүүштүр хөгжүвейн келген.

Бистиң республикага ча адарының спортун сайзырадырының эгелекчилери Ч. Бавуу, В. Мананников болгаш өскелерден болган.

Мергежилдиг кадрларның болгаш дериг-херекселдерниң четпезинден ча адарының спорту массалыг болбайн келген болгаш маргылдааларга киришкен кижилерниң көргүзүглери дыка куду болуп турар.

Республиканың спорт организациялары сөөлгү үеде ча адарының спортун массалыг болдурарынче, күш-культуржуларның мергежилин бедидеринче, шынарлыг дериг-херекселдер-биле хандыртынган турарынче кичээнгейни салып келген. Ча адарын спорттуң өске хевирлери ышкаш көдээниң чурттакчы чонунуң хандыкшылдыг спорту болдурар сорулганы салып турар.

«Урожай» эки тура спорт ниитилели ча адарының спортун хөгжүдер талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Элээн хөй эки шынарлыг чаларны садып алган. Ону күзелдиг кижилер, организацияларга бистен садып ап болур. Чамдык спорт дериг-херекселдери бар-даа болза, бистиң республикада тренерлер болгаш инструкторлар эвээш болуп турары, мергежилдиг ча адыкчыларын белеткээринге шаптыктап турар.

Сөөлгү чылдарда кадрлар белеткеп алыр айтырыгны чугулага көрүп турар бис. 15 тренер-инструкторну семинарларга өөредип алдывыс. 1971 чылда Москваның күш-культура институдунуң ча адарының салбырынче бир кижини өөредип чоруткан. Ол тренерниң эргежок чугула мергежилин чедишкинниг шиңгээдип ап турар. Апрель 4-тен 9-ка чедир республиканың бүгү районнарының ча адарының талазы-биле тренер-инструкторларының семинарын эрттирген. Ча адарының спортунга чонну хандыкшыдып, өөредир талазы-биле эргежок чугула билиглерни семинарның киржикчилери алган.

Ча адарының спортун хөгжүдер дугайында чамдык районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттери тодаргай хемчеглерни ап турарын мактаар ужурлуг. Оларга Тожу, Чөөн-Хемчик районнар хамааржыр. Тожунуң ыяш ажыл-агый чериниң ажылчыны Е. Тутатчиков хөй-ниитичи тренер. Ол секцияны тургускаш, белеткелин бүдүн чыл дургузунда чорудуп келген. Ооң киржикчилериниң белеткели багай эвес. Чамдык эштерниң көргүзүглери спорт мастерлериниң болгаш бирги разрядчыларының нормалары-биле деңнежип турар.

Моон соңгаар ча адарының спортун хөгжүдер сорулга-биле база хөй-нити тренерлерниң арга-дуржулгазын солуштурары-биле бо чылын майда, октябрьда «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдааларны эртирер бис. Ол ышкаш Тываның көдээ спортчулары «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң бирги чери дээш июньда Улан-Удэге болур маргылдаага киржир.

Тываның ча адыкчылары национал спорт талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазынга база сентябрьда РСФСР-ниң бирги чери дээш маргылдаага киржир.

Үстүнде адаан харыысалгалыг маргылдааларга ча адыкчылары чедиишкинниг киришсин дээш спорт организацияларының удуртукчулары, тренерлер организакчы болгаш белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудар апаар.

Б. СЫРАТ,
«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

телевидение

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15—**«Өннүктер-даа, дайзыннар-даа».** Кыска метражтыг фильм. 19.25—**«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».** Дамчыдылга (тыва дылга). 19.55—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.10—Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Минскиден дамчыдылга (бижидилге). 21.10—**«Эртем бөгүн».** Эртем-билиглиг программа. 21.40—**«Тываның күрүнениң «Саян» ансамблиниң концерти.** 22.25—«Үе». Информастыг программа. 22.55—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. **Финляндия—ЧССР.** Прагадан дамчыдылга. 23.45—23.55—Чапсар. 23.55—**Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляндия—ЧССР.** (Уланчызы). 01.15—Документальдыг телефильмнерниң программазы. 01.45—**Музыкалыг калейдоскоп.** 02.25—04.45—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. **Швеция — ССРЭ.** Прагадан дамчыдылга. Часпарларда — аар атлетикага ССРЭ-ниң чемпионады. Таллинден дамчыдылга (бижидилге).

агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 10—15 метр, чамдык үелерде 15—21 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5, өскелеринге 8—13 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр, хүнүн чамдык үелеринде 12—18 метр чедир дыңзыыр. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Рустам дугайында тоожу»** 9.40, 12.30, 15.20, 18.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хаан оранында»** 10.00, 15.00, **«Альба Регия»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Уругларга дириг чуруктар»** 10.00, **«Тоол»** 11.20, 13.40, **«Сылдыстар өшпес»** 15.30, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Доңурттунган»** 14.40, 16.25, 18.15, **«Фараон»** (1 болгаш 2-ги кинолар) 20.00 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«25 дугаар камерадан уруг»** 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Чедиги дээр»** 18.30, 20.30 шактарда.

ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУНУҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫ

ЧАЛАП ТУР

Кызылдың педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры бирги курска дараазында мергежилдер аайы-биле студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

МАТЕМАТИКА.

Орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература.

Кирериниң экзаменнерин 1972 чылдың **июнь 3-тен июнь 14-ке** чедир дараазында эртемнерге дужаар.

Математика мергежилин шилип алганнар — **математика** (аас, бижимел-биле), **физика** (аас-биле), **орус дыл болгаш литература** (бижимел-биле);

Орус дыл болгаш литература мергежилин шилип алганнар — **орус дылга болгаш литература** (аас, бижимел-биле), **ССРЭ төөгүзүн** (аас-биле);

Орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература мергежилин шилип алганнар — **орус дыл болгаш литература** (аас, бижимел-биле), **тыва дыл болгаш литература** (аас, бижимел-биле), **ССРЭ төөгүзү** (аас-биле);

БИОЛОГИЯ.

Биология тускай мергежилин шилип алганнар — **биология** (аас-биле), **химия** (аас-биле), **физика** (аас-биле), **орус дыл болгаш литература** (бижимел-биле).

Билдиришкиннерни чарлалды парлаан хүнден эгелеп дараазында документилер-биле кады хүлээп алыр: **ортумак билиниң дугайында документ** (бодун), памдары, **чурттап турган чериниң шынзылга, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы, ажылдап турар чериндeн характеристика, билдиришкин болгаш 3х4 хемчээлдиг дөрт фоточурук.**

Шупту факультеттерге улус өөредилгезиниң системазында ажылдап турар кижилерни хүлээп алыр.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 40, пединститут, бот-өөредилге салбыры, тел. 20—36.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00507.